

**Программа
по крымскотатарскому языку
для 1-4 классов общеобразовательных учебных
заведений с крымскотатарским языком обучения**

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ,
МОЛОДЕЖИ И СПОРТА УКРАИНЫ**

**ПРОГРАММЫ
ПО КРЫМСКОТАТАРСКОМУ ЯЗЫКУ
ДЛЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛ И КЛАССОВ
С КРЫМСКОТАТАРСКИМ ЯЗЫКОМ ОБУЧЕНИЯ**

**УМУМТАСИЛЬ МЕКТЕПЛЕРНИНЪ
1 – 4-НДЖИ СЫНЫФЛАРЫНДА
КЪЫРЫМТАТАР ТИЛИ БОЮНДЖА
ПРОГРАММАЛАР**

Авторы Бекирова А.Р., Мамутова М.Р.

Программа

по крымскотатарскому языку

для 1-4 классов общеобразовательных учебных заведений с крымскотатарским языком обучения

Анълатма тезкереси

Башлангыч тасильнинъ программ мундерижджесинде кырымтатар тили муим бир кысым сайыла, чюнки о, айры дерс олмакытан гъайры, башкъа дерслерни менимсев вастасы оларакъ да хызмет эте. Онынъ эсас макъсады – нутукъ фаалиетине аит меарет ве алышкъанлыкъларны эр тарафлама инкишаф эттирмек ве мукеммеллештирмек (динълев, анълав, лакъырды этюв), талебелерни окъумагъа ве язмагъа огретмек, тиль акъкъында бир де-бир дереджеде бильги даиресини шекиллendirмек.

Кырымтатар тилини огретюв кетишатында талебелернинъ этрафтаки алем акъкъында бильгилери арта, образлы ве мантыкъый тасавурлары инкишаф эте, эдеп ве эстетик тербиеси эда олуна.

Кырымтатар тилини огретюв балаларнынъ умумий окъув беджерикликлерини, яни тешкилий беджерикликлер, умумий бильгилер, тенъештирюв ве кыймет кесювни инкишаф эттирювге; берильген вазифенинъ эдасы ичюн месулиет исе этюв дуйгъусыны шекиллendirювге, янъы, мураккеп окъув материалынен мустакъиль чалышмагъа азырлавгъа, музакере этильген меселе хусусында озь фикирини бильдирювге, исбатлавгъа догърултылгъандыр.

Тиль огретюв талебелернинъ джемаат арасында озюни тутув алышкъанлыкъларыны инкишаф эттирмек ичюн кениш имкянлар ача. Бу – энъ эвеля экевлешип, топлашып, берабер чалышмагъа бильмектир. Балаларгъа кендилерини ве башкъаларны урьмет этмек зарурлыгъыны огретмели, башкъасынынъ япкъан ишине мусбет кыймет кесмеге, башкъасыны ынджытмайып тенкъид этмеге, бераберликте япылгъан ишнинъ иштиракчилери кетирген делиллер нетиджесинде озь фикирини денъиштирмеге огретмек ве иляхре.

Умумий башлангыч тасильнинъ девлет стандартына коре кырымтатар тили дерслерининъ мундерижджеси учь ёнелиштен ибареттир. Булар: **къонушма** (коммуникатив), **тильшынаслыкъ**, **тиль ве халкъшынаслыкъ** ёнелишлеридир.

Мундериждженинъ къонушма ёнелиши талебелернинъ агъзакий ве язма нутукъыны инкишаф эттирмекни; тильден къонушма, бильгилерни зенгинлештирювнинъ тесирчен вастасы оларакъ файдаланабильмекни козьде тутуа. Бу макъсаднен нутукъ фаалиетининъ талебелер та мектепкедже чагъында муайен севиiede менимсеген агъзакий чешитлери (динълев ве анълав, субет этюв, икяе этюв) мукеммеллештириле, бундан гъайры язма нутукънен (ичинден ве давушнен окъув, язув) багълы олгъан нутукъ фаалиети шекиллене, мукеммеллеше.

Мундериждженинъ тильшынаслыкъ ёнелиши талебелернинъ тиль акъкъында бильги ве тиль беджериклерини менимсевни козьде тутуа. Бу ёнелиш талебелернинъ тиль акъкъында бильгилерининъ, нутукъны талиль эте билюв меаретлерининъ шекиллениюви пропедевдик характер ташыгъыны эсапкъа алгъаны алда ишлеп чыкъыла. Бу иш талебелернинъ орфоэпик, лексик, имля меаретлерини инкишаф эттирювге бойсундырылмалы.

Мундеридженинъ тиль ве халкъшынаслыкъ ёнелиши талебелернинъ кырымтатар медениети акъкъында бильгилерини кенишлетмекни козьде тута. Кырымтатар медениетининъ тарихы ве бу медениетнинъ башкъа тюркий халкъларынынъ медениетлеринен багъы ачыкълана. Бу иш окъутувнынъ дигер джеэтлеринен уйгунлаштырылып, махсус метинлер ярдымынен, халкънынъ маддий ве рухий медениетининъ, миллий характернинъ хусусиетлерини акс эттириджи сёзлер ве дургъун ибарелер вастасынен омюрге кечириле. Эсас дикъкъат исе проблеманынъ тиль джеэтлерине, джумледен, сёзлернинъ манасыны анылатувгъа; фразеологизмлер, аталар сёзлери ве айтымлардан файдаланув хусусиетлерине; оларны нутукъта билип къуullanув меаретини инкишаф эттирювге; метиннен чалышувгъа; мундериджесинде этнографик элементлер олгъан иджадий ишлер язувгъа бериле.

Тиль огретювнинъ ильк баскъычында ишнинъ бойле джеэтлерини айырмалы:

Окъумагъа-язмагъа огретюв.

Нутукъ фаалиети.

Тиль акъкъында бильгилер ве тиль алышкъанлыкълары.

Имля.

Язы техникасы ве язма ишлерни безетюв медениети.

I. Окъумагъа-язмагъа огретюв

Окъумагъа-язмагъа огретювнинъ земаневий мектебимизде тасдикълангъан эсас усулы – талилий-синтетик усул олып, бу усул «сестен арифке» принципининъ къуullanылмасыны козьде тута. Бу исе талебелер башта бир сеслернен багълы талилий-синтетик арекетлерни язмагъа огренмек борджлулар, деген мананы бере. Мезкюр ал окъув ве язув алышкъанлыкъларыны шекилендирювде негиз меарет сайыла.

Талилий-синтетик усулнен берабер башкъа усулларны да къуullanмакъ мумкюн. Месея, талебе эджалап окъумагъа огренген сонъ эвельки теджрибеге эасланьп, бир чокъ сёзлернинъ график образыны бутюнликте окъумагъа огретмек ичюн шу усулнынъ буюк эмиети бар. Бойле меарет яхшы окъувнынъ шартыдыр.

Окъумагъа-язмагъа огретюв вакъытында талебелернинъ мектепкедже чагъында огренген бильги ве меаретлерини эсапкъа алмакъ муимдир. Чюнки оджа окъуткъан вакъытта келишикли агъырлыкъта материал бере биле, я да зайыф менимсеген балагъа ярдым эте. Багыда оджагъа баланынъ мектепкедже яшында янълыш огренгенлерини тюзетмек керек ола: раледе догъру отурмакъ, къалемни догъру тутмакъ, арифлеп окъувны тюзетмек.

Баланы язмагъа огреткенде арекет ве корюв анализаторларнынъ арекетлерини уйгунлаштырмакъ, язувнынъ график алышкъанлыкъларыны шекилендирмек, яни арифлерни айдын, догъру язув, оларны бири-бирине догъру багълав, эджалар, сёзлер, кучюк джумлелерни имкяны олгъаны къадар тезликте реван (плавно) язув; язув алышкъанлыгъынынъ нормасы олгъан темизлик (гигиена) къаиделерини менимселерини эльде этмели.

Мезкюр программа биринджи сыныф талебелерининъ яшларына хас хусусиетлерни эсапкъа алып (эллерининъ уфакъ адалелерининъ зайыфлыгъы, язгъан вакъытта арекетлернинъ етерли дереджеде регулирленмегени, девамлы кергинликтен козьлернинъ болдурмасы, арифлернинъ график къыяфетини идрак этмек ичюн корюв анализаторы етерли севиеге етмегени себебинден язмагъа огретювни тезлештирмекни талап этмей. Мисаль: *В, Д, Ж* киби ве язылувы кыйын олгъан башкъа буюк арифлерни кучюк арифлернен бир вакъытта дегиль де, бираздан сонъ огретмек мумкюн.

Алты яшлы талебелерни къалемни къагъыттан узьмейип язмакъны тек бир алда, яни язылув шекили табиий суретте бири-биринен багълы олгъан ве айны бир сызыкъны текрар сызмакъ талап олунмагъан, я да эльнен къайта арекет этмек керек олмагъан алларда огретмек мумкюн (*ве, ми, пл, ал, ум, се, пе*). Овал ве ярыовал шекилли элементлер къыска догъру, я да эгри сызыкъларнен бириктириле.

Оджа солакъай (левша) балаларнен чалышыр экен, психолог ве экимнен меслеатлашып, балагъа зорлукъ косътермеден, язмагъа огретюв методикасыны зарур шекильде уйгъунлаштырып чалышмакъ керек.

II. Нутукъ фаалиети

Программа талбелернинъ агъзакий ве язылы нутукъ акъкъында адий бильгилерни: агъзакий ве язылы, субет этюв (диалог) ве икяе этюв (монолог) нуткъы; къонушув вазифесинен багълы вазифени эда эткенде лакъырды хусусиети акъкъындаки бильгилерни менимсемелерини козьде тута. Лякин окъутувда эсас дикъкъат нутукъ фаалиетининъ чешитлерини менимсевге догърултмалы (динълев ве анълав, лакъырды этюв, окъув, язув). Бу макъсаднен ишнинъ махсус огретиджи чешитлеринден мунтазам суретте файдаланмакъ ве аит меаретлернинъ не дереджеде шекилленгенини незарет этип бармакъ зарур.

Нутукъ фаалиетининъ чешит алышкъанлыкъларыны инкишаф эттирювнинъ негизинде агъзакий нутукъны динълев ве анълав меарети тура. Къырымтатар тилинде балалыкътан ана тили сыфатында лакъырды эткен талбелер бу меаретни турмуш севиесинде менимсейлер. Мектепте исе оларнынъ сёз байлыгъы турмадан артып бара, нутукънынъ грамматик тизилиши муреккеплеше, мевзулар кенълеше, фикир этюв, фикирни айтув мантыгъы муреккеплеше. Бунынънен берабер агъзакий нутукънынъ суръатына, нутукъны там суретте менимсевге, динъленильген сезлерни анълавгъа, анълы (произвольное) дикъкъатны девамлы вакъыт ичинде муджесемлештиребилювге нисбетен талаплар арта. Буларнынъ эписи келеджекте тек башлангъыч сыныфларда дегиль, юкълари сыныфларда да динълев ве анълав къабилиетлерини осьтирюв ичюн эсас ола билир.

Талбелерни фикирнинъ инкишафыны козетмеге, эмоциональ ве къыйметлев информациясыны ерине коре къабул этмеге, метин мундерижджесини анълаткъан эсас эмиетли сёзлерни сечмеге, нутукъта умумий давушны, тезлигини, тембрини, сес къуветини анъламагъа огретмек керек.

Дикъкъатнен динълев, эшиткенини анълав, бир кере динълеген сонъ бир-де-бир вазифени япабильмек меаретини инкишаф эттирюв тек субет ве монологнен багълы материалнен дегиль де, тиль дереджелерининъ чешит элементлеринден тертип этильген материалнен де эда этиле.

Динълев, нутукъ ичинде айры элементлернинъ (сеслер, эджалар, сёзлер, сёз бирикмелери, джумлелер) бельгиленген хусусиетлерини сече билюв тек тиль акъкъында бильгилерни ве тиль меаретини шекиллендирип къалмадан, талбелернинъ анълы дикъкъатыны, вазифени анълаябилюв ве оны беджеребилюв, дикъкъатны конкрет вазифеге догърултабилюв, яни вазифени бир кере динълеген сонъ беджеребилюв меаретлерини инкишаф эттирювге де хызмет этмели.

Динълемеге ве анъламагъа (аудирование) огретювде, къаиде оларакъ, ишнинъ фронталь чешитлеринден файдаланыла, чюнки ишнинъ бойле чешитлери талбелерден агъзакий я да язылы нутукъны талап этмеген вазифелерни планлаштыралар. Бойле вазифелер джумлесине, меселя, динъленильген метинде тарифленген аркетлерни япув, метин боюнджа ресим сызув, къоюлгъан суальге догъру джевап тапув киби вазифелер кире.

Нутукъ фаалиетине аит алышкъанлыкъларны инкишаф эттирюв талбелерге субет ве икяе этмеге (диалог, монолог) огретювни, яни окъулгъан ве эшитильген эсерлер, бакъылгъан фильмлер, сой-акърабанынъ, танышларнынъ бир-де-бир вакъиа акъкъында, талбелернинъ турмушында олгъан адисе акъкъындаки икяе эсасында агъзакий ве язылы шекильде метин тизювни козьде тута. Талбелерге биваста коммуникатив макъсады олгъан агъзакий ве язылы шекильдеки метинлерни тертип этюв вазифесини бермек керек (*даветнаме, хайырлав, тешеккюрнаме, илян, танышув мектюплери ве иляхре*).

Бу ишни талбелер мустакъиль суретте я да оджа берген ярдымджи материал (*план, сёз бирикмелери, эсас джумлелер, айтъладжакъ фикирнинъ башы я да сонъу, ресим, ресимлер тюркюми ве иляхре*) къулланып япалар. Ярдымджи материалнынъ микъдары ве хусусиети талбелернинъ бильги дереджесине ве ишнинъ макъсадына багълыдыр.

Дерсте талбелернинъ нутукъ фаалиетини тешкиль эткенде ойле шараит яратмакъ керек ки, балалар озь фикирлерини, дуйгъуларыны ифаде этебильмелери ичюн сильтем олсун. Бу макъсаднен чешит сюжет-ролли оюнлар тешкиль этмек муимдир. Бойле оюнларда арекетнинъ ери (*сыныфта, автобуста, тюркянда, багъчада*), субет эткен адам (*аркъадаш, ана, къардаш, тюркянджы, мусафир ве иляхре*), лакъырдынынъ макъсады (*бир де-бир шей акъкъында икяе этмек, хабер айтмакъ, биревни бир де бир шейге къандырмакъ, афу сорамакъ ве иляхре*) шартлы оларакъ бельгилене.

Агъзакий нутукъны (субет, икяе) инкишаф эттиререк, балаларны чифт-чифт этип я да кучюк группаларгъа болип чалышув усулындан кениш файдаланмалы. Чюнки бойле алда талбелернинъ эксериети лакъырдыгъа къошулабилелер. Бу иште къонушма медениетини ашламакъ муимдир: незакетли нутукъны еринде къулланмакъ, лакъырды эткен адамны дикъкъатнен динълемек, башкъасына сёз бермек ичюн озь нутукъны токътатабильмек, озь айткъаныны башкъасынынъ айткъанына коре келиштирмек, мераметлик бильдирген сёзлерни къулланабильмек, башкъасынынъ хусурыны джан ынджытмайып айтып тюзетмеге бильмек ве иляхре.

Оджа башлангъыч сыныф талбелерининъ язылы нутукъны инкишаф эттиргенде фикирни, дуйгъуларны, эеджанландыргъан шейлерни язы шекилинде беян этювлерини такъдирлемек борджлу. Бойле ишни тешкиль этерек, язылгъан шейлерни динълейджекъ, музакере этеджек (музакере эткенде янълышларгъа, джумле къурулышына, имлясына чокъ эмиет бермейип, энъ эвеля мундериджесине эмиет бериле) адам олмасына иришмели. Бунынънен берабер талбелерни озь ишлерини тюзетмеге, янъыдан язмагъа, мукеммеллештирмеге огретмек керек.

Башлангъыч сыныфларда нутукъ фаалиетини инкишаф эттирювнинъ даа бир чешити – метинни окъувдыр. 2-4-нджи сыныфларда махсус окъув дерслери айырыла, лякин къырымтатар тили дерслеринде де бу ишке айрыджа эмиет бермели.

Тиль огретюв вакътында метинлерден кениш файдаланыла. Метин узеринде чалышув давушнен я да ичинден окъувдан башлана. Балалар метинни окъугъан сонъ исе олар метинни не дереджеде анылагъанлары тешкериле. Бу – къыскадан тешкерюв я да мундеридже боюнджа парчалар эсасында субет шекилинде олабиле. Ана тили дерсинде окъумагъа огретювнинъ эсас хусусиети шундан ибарет ки, балаларнынъ дикъкъатыны догъру теляффуз этювге, сёзлернинъ манасына, чешит теркипте олгъан джумлелернинъ аэнкине, токъталувлар ярдымынен джумлелерни манасына коре къысымларгъа болювге, ифаделигине джелъп этмели. Бу джеэтлер окъув дерслеринде де оджанынъ дикъкъат черчивесинде ола, лякин эр алда окъув дерслеринде эсас дикъкъат чокъча адий эдебий талильге бериле.

Умумен алгъанда, нутукъ фаалиетининъ бутюн чешитлери боюнджа алышкъанлыкъларны шекилендириюв ве инкишаф эттирюв башлангъыч сыныфта окъутувнынъ эсас макъсады олып, о, ана тили дерслеринде вакъытнынъ энъ аздан ярысыны алмакъ керек.

III. Тиль акъкъында бильгилер. Тиль алышкъанлыкълары

Башлангъыч сыныфларда талбелерге тиль акъкъында умумий бильгилер бериле. Тиль – къонушма, бильги алув, тесир этюв вастасыдыр. Дюнъяда чешит тюрлю сойдаш ве сойдаш олмагъан тиллер мевджут ве эр бир халкънынъ озь тили бар. Украинада девлет тили – украин тилидир, лякин мында башкъа тиллер де чокъ.

Тильни ильк окъутувда (азырлав девиринде) талбелерге тиль акъкъында чешит дереджедеки тиль бирлемлери акъкъында бильги бериле (метин, чешит лексик ве

грамматик манасы олгъан сѣзлер, нутукъ сеслери). Бу ишнинъ зарурлыгъы шубе астына алынмай, лякин эсас дикъкъат сѣзлернинъ манасы устюнде чалышув, талебелернинъ сѣз байлыгъыны зенгинлештирюв ве активлештирюв, нутукъны чешит грамматик шекиллернен зенгинлештирюв, тиль васталарындан эдебий тильнинъ къаиделери боюнджа (орфоэпия, лексика, грамматика) файдаланабиллюв меаретини, кенди нутукъ эсерлерине къыймет кесебиллюв алышкъанлыгъыны инкишаф эттирюв ве мукеммеллештирюв киби амелий джеэтлерге догърултымалы.

Башлангъыч окъутувнынъ амелий ёнелиши шундан ибарет ки, дикъкъат меркезинде тиль акъкъында бильгилер дегиль де, теркип джеэтинден чешит тюрюлю олгъан (адий ве муреккеп, джумленинъ сойдаш азалары, мураджаат, суаль ве иляхре) джумлелерни, макъсады джеэтинден чешит олгъан ибарелер ве интонацияларны тизебиллюв; сѣзлернинъ чешит шекиллерини догъру тешкиль этюв, сѣз бирикмелери догъру тертип этюв; лексик келишиклик, теляфуз ве ургъу къаиделерине риает этюв киби алышкъанлыкълар тура.

Мытлакъа тешкерильмек керек олгъан муим окъув алышкъанлыкълары джумлесине талебе элифбе джедвелини тизген вакъытта элифбени догъру къуллаанабиллюв, окъув лугъатлары ве дигер къылавузлардан файдаланабиллюв алышкъанлыкълары кире.

Къырымтатар тилини огреткенде, тиль – тек огренюв предмети дегиль де, мектеп программасындаки башкъа фенлерни огретюв вастасы олгъаныны да эсапкъа алмакъ керек. Шу себептен нутукъ медениетини зарур дереджеде тербиелемек ичюн къырымтатар тили дерслеринде башкъа дерслерде къулланылгъан тиль материалындан да файдаланмалы. Меселя, башлангъыч сыныфларда сѣз бирикмелери, джумлелер тизюв боюнджа амелий вазифелер берильгенде башлангъыч сыныф программаларында козьде тутулмагъан, лякин артыкъ 1-нджи сыныфтан башлап сыкъ-сыкъ къулланылгъан мевзулар боюнджа вазифелер теклиф этиле. Булар, джумледен, сайы чешитлери: *эсап сайылары* (бир, о, беш), *сыра сайылары* (бешинджи, единджи), *пай сайылары* (бешер, экишер), *тахминий сайылар* (беш-он, учъ-дёрт) ве иляхре, *сайыларнынъ тюрленюви* (бешке дёртни къош, докъуздан едини чыкъар); сыфат дереджелери (*якъынджа, ешилдже, энъ агъыр, нек гузель, чокъ меракълы, уфакъча, эскидже*); зарф хусусиетлери ве япылувы (*къапы артынадже ачыкъ. Сабадан ягъмур ягъа. Геджелейин юкъламады. Эрте-кеч бу шей олу*); фииль дереджелери, формалары, заманлары (*мектепке кетти, денгызде ювундым, мектюп язылды, пейджер ачылды, баланы ашатты, косьтер-косьтерме, язды, язгъан, язгъан эди, язаятыр, келеджек, келир* ве иляхре).

Башкъа фенлер боюнджа дерслерде исе тильнен багълы аит ишлерни алып бармакъ мумкюн. Дейик, табиятшынаслыкъ дерсинде «Инсаннынъ бедени» мевзусы боюнджа чалышкъанда оджа сѣзни чешит келишлерде къуллаанмагъа огрете билир. (*Адамнынъ эки къолу бар. Къолда бир-къач къысым бар. Къолнынъ юкъары къысымында* ве иляхре). Бойле ишлерни башта тиль дерсининъ вазифелери сырасына кирсетип, сонъ башкъа дерслерде къуллаанмакъ я да башкъа дерслерде бир къач дакъкъаны сѣзнен чалышувгъа айырмакъ мумкюн.

VI. Имля

Балаларгъа адий имля къаиделерини менимсеттирюв (сѣзлерни догъру язув, токътав ишаретлерини къоюв) – тильни башлангъыч севиюде огретювнинъ муим вазифелеринден биридир.

Имля къаиделерини менимсевнинъ негизинде сѣзлернинъ фонетик ве график образларыны айырабиллюв, сеслерни келишикли арифлернен ишаретлев (арифлерни къачырмайып, оларнынъ ерлерини денъиштирмейип, келишмеген арифни язмайып) меарети тура. Башлангъыч сыныф талебелери мезкюр алышкъанлыкъларны толусынен менимсемек ве язылувы фонетик принципке эсаплангъан сѣзлерни хатасыз язмакъ борджлулар. (*Бу маса. Анда сансар* ве иляхре).

Бундан гъайры талебелер язгъан вакъытта къуланмасы къолай олгъан имля къаиделерини менимсеп, мустакъиль чалышувны билюв кереклер. Булар, меселя, адамларнынъ адыны буюк арифтен язув, *Ы* ве *И* арифлерининъ язылувы, *У-Ю*, *А-Я*, *О-Ё*, *Э-Е* арифлерининъ язылувы, *Б* йымшакълыкъ ишаретининъ язылувы ве иляхре. Муреккеп, къуланувнынъ чокъ адымлы алгоритмини козьде туткъан дигер къаиделер исе пропедевтик севиюде менимсениле, оларнен оджанынъ реберлигинде таныш олмакъ ве къуланмакъ керек. Булар, джумледен, язылувы теляфузына келишмеген сёзлер, янгъыравукъ ве сагъыр тутукъларынынъ денъишюви, *Нъ* арифининъ язылувы, сингармония къаиделери ве иляхрелердир.

Тешкерюв ичюн авале олунгъан вазифелернинъ (шу джумледен диктантларнынъ) метинлерине юкъарыда косътерильген къаиделерге бойсунгъан, я да оджанен эвельден ишленильген, менимсенильген сёзлер кирсетиле.

Башлангъыч сыныфларда догъру язмагъа огретюв ишлерининъ муим бир къысымыны талебелер акъылларында тутмакъ керек олгъан сёзлернинъ айтылувыны ве язылувыны менимсев тешкиль эте.

Бундан гъайры, имля ишлерине программада берильген токътав ишаретлерини къуланув къаиделерини менимсев де кире.

Тиль огренювнинъ башлангъыч девиринде талебелерде орфографик ве пунктуацион диккъатлылыкъ дуйгъусы шекилендирильмек керек, яни балалар сёзлернинъ график шекилининъ хусусиетини коре бильмек; токътав ишаретлерини сечмек ве адий алларда джумледе оларнынъ эмиетини анъламакъ; озъ язгъанларыны нумюннен тенъештирип, япкъан хаталарыны мустакъиль тюзетмек кереклер.

Бойле алышкъанлыкъ кочюрип язув, чешит тюрюлю мешгъулиетлер, огретюв диктантлары, хаталар устюнде чалышув ишлери киби усулларнен менимсениле.

V. Язы усулы (техникасы) ве язма ишлери безетюв медениети

График алышкъанлыкъларны ве язы усулыны менимсев – башлангъыч сыныфларда тиль окъутувнынъ муим къысмыдыр. Кендже талебелернинъ язысы мисмилъ, айдын олмасына ынтылмакъ керек. Язув суръаты эр бир баланынъ шахсий хусусиетлерини эсапкъа алгъаны алда, онынъ окъув ихтияджларыны къанаатлендирмек борджлу.

Каллиграфия, язы техникасы узеринде иш тек 1-нджи сыныфнен сынъырланмайып, невбеттеки сыныфларда да девам эте. Язынынъ бу джеэтине талебелер тек айры арифлерни ве оларнынъ элементлерини язув, арифлерни, сёзлерни бириктирюв боюнджа махсус мешгъулиетлерни япкъанда дегиль, башкъа язы ишлерини япкъанда да (язып алув, оджанынъ айткъаныны язув, акъылдан язув ве иляхре) буюк эмиет бериле.

Язмагъа огретюв язы ишлерини безетюв медениетини ашламакъны козьде тута (алдын япылгъан иштен я да саифенинъ юкъары четинден чекильмек, эсернинъ адыны сатырда догъру ерлештирмек, абзац ве дефтерде саифе кенарыны къалдырув къаидесине бойсунув, хаталарыны мисмилъ тюзетюв ве иляхре).

Талебелерни тахтада чалышмагъа огретюв, яни тахта мейданынынъ буюклигини козьде тутып язув, арифлернинъ буюклигини регулирлев, сатырларны догъру, тегиз тизюв, материалны ерине коре ерлештирюв алышкъанлыгыны шекилендириюв – оджанынъ муим вазифелеринден бири сайыла.

Программа

1 сыныф (210 саат)

I. Нутукъ фаалиетини инкишаф эттирюв

Окьув материалынынъ теркиби	Талелернинъ умумтасиль севиелерине девлет талаплары
<p>1. Динълев ве анълав (аудирлев) Агъзавий нутукъны динълев ве анълав. Динълев вакътында арекет къаиделери. Агъзавий ве бедий услюпке аит олгъан, къолай икяе этюв, субет тизюв айтылмаларны (тапмаджалар, аталар сёзлери, икяе, шиир, масал) динълев. Оджанынъ ве талелернинъ окъувы я да икяе этюви; метинни магнитофон вастасы иле язылувынен файдаланув. Метиннинъ янъгырав вакъты 0,5 – 1 дакъкъа этрафында. Метиннинъ мундериджесини анълав (ким, не, къайда, насыл). Динълев вакътында, тасавурда пейда олгъан ресимлер. Тез окъулгъан, 3-6 сестен ибарет олгъан сёз сырларыны ве сёз бирикмелерини анълав ве акъылда тутув. Окъулгъан (1-7 сёзден ибарет) джумлелернинъ мундериджесини анълав.</p>	<p>Талеле: динълевде ошагъан, амма янъгырагъанына коре чешит сёзлерни, сёз бирикмелерини фаркълай; макъсадына ве екюнленгенине коре джумлелерни айыра; бир къач динъленген сёзлер сырасындан, бирикмелерден, эки кере текрарланмайып, белли бир сеснен башлангъан, бир де бир аляметни бильдирген, сайысыны косьтерген чешитлерини тапа (бойле вазифе 1-2 кере динълевден сонъ беджериле); 2-3 джумледен ибарет олгъан метинлерни динълеп, джумлелернинъ сайысыны таинлей; субетдешини диккъатнен динълей; 1-2 кере динъленильген сёз, сёз бирикме, джумлелернинъ манасыны анълай; ресимни ве сёзни, джумлени ве метинни нисбетлей; метинде берильген къыска анълатманы (инструкция) беджере (1-3 сёзден ибарет олгъан анълатмалардан башлав).</p>
<p>2. Айтув (йыл девамында) Субет этюв (диалог) Диалогнынъ иштиракчилери. Диалогда озюни алып барув къаиделери. Диалог вакътында арекет къаиделери (субетдешни динълев, онынъ сёзлерине меракъ косьтермек, анълайышлы айтмакъ, сесни котермемек, незакет ибарелернен къуullanмакъ). Окъулгъан, динъленген масаллардан, икяелерден диалоглар тизе билюв меарети. Динъленген диалогларны озь сёзлеринен икяе этюв.</p>	<p>Талеле: субетдешнинъ айткъаныны динълей ве анълай; субет эткен адамнынъ лакъырдысына келишикли сёз къоша биле; сесни керексиз котермей; незакет къаиделеринен къуullана; талелелер: динъленильген масал, икяелер боюнджа диалоглар тертип этип, оларны роллер эсасында иджра этелер; диалогда озюни алып барув къаиделерини риагт этелер; динъленильген я да окъулгъан метин, ресим,</p>

<p>Ярдымдгы материалгъа эсасланып ве мустакъиль оларакъ диалоглар тизюв. Диалог мундериджеси: <i>бильдирме – суаль – джевап; суаль – джевап – къаршы суаль – джевап; теклиф – инкъар – джевап</i> ве иляхре.</p> <p>Икяе этюв (монолог)</p> <p>Айтылманынъ аляметлери (анълайышлыгъы; кириш сѣз, эсас кыысым ве хулясанынъ мевджутлыгъы; сѣзлернинъ догъру къуланувы; мевзугъа уйгъунлыгъы).</p> <p>Ифадели окъув.</p> <p>Ярдымдгы материалларгъа эсасланып (айтылманынъ башы, суаллер, сѣз бирикмелери ве иляхре) динъленильген я да окъулгъан метинни гъайрыдан икяе этюв.</p> <p>Ярдымдгы материалгъа эсасланып (2-3 джумледен ибарет) инша язув.</p> <p>Беджерильген ишке кыймет кесмеге, оны тюзетмеге, мукеммеллештирмеге огретюв.</p>	<p>диафильм, сыныфтаки окъув вазиети ве иляхрелер боюнджа суаллер тизип, оларгъа джевап берелер.</p> <p>Талебе:</p> <p>нефесини, сеснинъ къуветини, нутукънынъ тезлигини уйгъунлаштыра;</p> <p>шиирлерни, тапмаджаларны, тезайтымларны, текерлемелерни ве бунынъ киби эсерлерни эзберден окъуй;</p> <p>ярдымдгы материалгъа (план, суаллер, сѣз бирикмелери) эсасланып динъленильген я да окъулгъан метинни гъайрыдан икяе эте;</p> <p>гъайрыдан икяе эткенде, кыыскъа илявелер къоша ве озь фикирини ифаделей;</p> <p>айтыладжакъ фикирнинъ башына, ресимге, суаллерге эсасланып тюзгюн ибаре тизе;</p> <p>берильген сѣзлернен джумлелер тертип эте ве оларны бир метинге бирлештире;</p> <p>оджанынъ ярдымынен тертип эткен ишини тюзетмеге огрене.</p>
<p>3.Окъумагъа-язмагъа огретюв</p> <p>Язы – инсанлыкъ омюриндеки гъает буюк кешф олып, о бир де бир хаберни узакъкъа ёллав, информацияны девамлы вакъыт ичинде сакълав вастасы олгъаны ве бу васта информацияны ёллавнынъ дигер васталарына (ишмар, шартлы бельгилер, сес сигналлары ве иляхре) бакъкъанда устюн олгъаны акъкъындаки тасавурларны анълатув.</p> <p>Буюклернинъ ве талебелернинъ омюринде окъумагъа ве язмагъа билювнинъ эмиети акъкъында, окъумыш инсаннынъ джаиль инсандан не дередже юксек тургъаны акъкъында тасавурларны шекиллendirмек</p>	<p>Талебе:</p> <p>оджа айткъаныны дикъкъатнен динълей, меракълана ве музакере эте;</p> <p>динъленген метинге, корьген ресимге эсасланып суаллер ве джеваплар тизе;</p> <p>омюр теджрибесинден информацияны ёллав васталары акъкъында мисаль кетире;</p> <p>элифбенинъ басма, эльязма, кучюк ве балабан арифлерини фаркълай;</p> <p>арифлерни догъру айта биле.</p>
<p>Окъув</p> <p>Арифлерни огренюв ве огренювден сонъки девирлери.</p> <p>Басма, эльязма, кучюк ве буюк арифлер.</p> <p>Ачыкъ (та) ве япыкъ (ат) эджаларны, бир-эки тутукъ бир кельген эджаларны окъув.</p> <p>«Ъ» йымшакълыкъ ишарети огюндеки сес йымшакъ айтылгъаныны бильдирген алда, сѣзлерни окъув (гуль, тиль, сельби).</p> <p>Э-е арифлери олгъан сѣзлерни окъув.</p> <p>У-ю арифлери олгъан эджалар, сѣзлерни окъув, теляффузда ве окъувда фаркъларыны анълав.</p> <p>О-ё арифлер олгъан сѣзлер, джумлелерни</p>	<p>Талебе:</p> <p>ачыкъ (та) япыкъ (ат) эджаларны, бир-эки тутукъ бир кельген эджаларны окъуй;</p> <p>2-4 арифтен ибарет (<i>бу, сен, эв, ким ана</i> ве иляхре) сыкъ расткельген сѣзлерни тез косьтерилювинде таный;</p> <p>сѣзлерни оджанынъ артындан теляффуз къаиделерине бинаэн текрарлап айта, сонъ исе язылгъаны киби теляффуз эте;</p> <p>окъуп эшиттирюв алтында акъылда тутмакъ керек олгъан, язылышы теляффузындан бираз фаркълы олгъан, сыкъ къулланылгъан сѣзлерни окъуй;</p>

<p>окъув (<i>одун, чѣль</i>).</p> <p>Ы-и арифлер олгъан эджалар, сѣзлерни окъув (<i>паалы, салы</i>).</p> <p>Я, е, ё, ю арифлери эки сес (й+ созукъ) бильдирген алларда сѣзлер окъув (<i>елькен, яйла, Юнус, ёсун</i>).</p> <p>«Гъ, къ, нь, дж» арифлери косътерген сеслернен таныштырмакъ. Бу сеслернен кельген сѣзлерни догъру окъумагъа огретмек.</p> <p>«ъ» къаттылыкъ ишаретининъ айырыджы эмиетини анълап сѣзлер окъув (<i>хавъяр</i>).</p> <p>Къ – к арифлер олгъан сѣзлерни окъув. Оджа берген нумюне эсасында язгъанда янъгъыравукъ, айткъанда сагъыр айтылгъан сѣзлерни окъув (<i>тез, туз, бав, сув ве шляхре</i>).</p> <p>Сес ве эджа теркиби муреккеплешкен сѣзлерни эджалап ве бутюн сѣзнен окъув. Элифбеде сыкъ расткельген ве къулланылгъан сѣзлерни ве къыскъа сѣзлерни бирден тапув (ат, эт, эв, бу эв, бу ана, о ана).</p> <p>Сѣзлерни эджалап ве бутюн алда окъумакъ алышкъанлыкъларыны шекилендирмек, къыскъа джумлелер ве метинлерни догъру интонациянен окъумагъа огретмек.</p> <p>Токътав ишаретлеринен таныштырув, догъру къулланмагъа огретюв.</p> <p>Ресим тюркюмлери тюркюндеки языларны окъув.</p> <p>Китапнен иш алып барув.</p> <p>Элифбе саифелеринде берильген материалларнынъ (сеслерни бильдирген ишаретлер, диречик шеклинде сѣзлер, схемалар, ресимлер, метинлер) чешитлери.</p> <p>Окъув гигиенасы. Китапнен къулланув къаиделери.</p> <p>Китапханеде. Китапханеде озюни алып барув къаиделери.</p>	<p>сѣзлерни эджалап ве бутюн алда интонациянен окъуй;</p> <p>токътав ишаретлеринен таныша, догъру къулланмагъа огрене;</p> <p>окъулгъан сѣзлерни, сѣз бирикмелерини, джумлелерни анълай;</p> <p>окъулгъанны ресимнен нисбетлештире;</p> <p>окъулгъан метинге эсасланып ресим япа;</p> <p>окъулгъан я да музакере этильген метин устюнде суаллер тизе;</p> <p>таныш олмагъан китапнынъ джылтыны, керекли саифесини, ресимлерини косътере;</p> <p>таныш олгъан китапнынъ адыны ве муэллифини айта;</p> <p>китапнынъ ве муэллифининъ ады язылгъан ерини косътере;</p> <p>китапны догъру саифлей, керекли саныны тапа;</p> <p>элифбе саифелеринде шартлы бельгилерни тапа ве оларнынъ манасыны анълата;</p> <p>сеслерни бильдирген ишаретлерни, диречик шеклинде сѣзлерни, схемалар, ресимлерни, метинлерни тапа ве оларнен чалыша;</p> <p>ресим тюркюмлери тюркюндеки языларны окъуй;</p> <p>оджа ярдымынен метин ичинден белли бир мундериджеси олгъан я да бир де бир къараманнынъ ибаресини ифаделеген джумлелерни тапа;</p> <p>китапнынъ элементлери: джылт (муэллиф, серлева), саифе, ресимлерни коръсете;</p> <p>китапнен къулланув къаиделерини ве китапханеде озюни алып барув къаиделерини куте.</p>
<p>4.Язув</p> <p>Арифлерни огретювден эвельки девир</p> <p>Язмагъа азырлыкъ.</p> <p>Язгъан вакъытта рале башында догъру отурув.</p> <p>Къалемни (къарандашны) эльде догъру тутув.</p> <p>Дефтерни ралеле догъру ерлештирюв.</p> <p>График арекетлерине ве языда гигиена къаиделерине риает этюв.</p> <p>Ёлакълар ве шекиллер тизюв, оларны штрихлернен сызув ве боялав.</p> <p>Арифлернинъ элементлерине бенъзеген</p>	<p>Талебе:</p> <p>окъув ве язув вакъында рале башында догъру отура биле;</p> <p>язувда къалемни эльде догъру тута ве темизлик (гигиена) къаиделерине риаат эте;</p> <p>дефтерни догъру ерлештире;</p> <p>саифенинъ къысымларыны, сатырларыны косътере;</p> <p>сатырда язувны башлайджакъ ерини косътере;</p> <p>ресимлерни чешит тарафларгъа ёнетильген штрихлернен сыза, боялай;</p> <p>догъру (тик, ятыкъ, сагъгъа я да солгъа</p>

<p>сызыкълар сызув; устюнден я да тюрбюнден тегерекленген догъру (тюз) сызыкълар, ильмекли сызыкълар, овал, ярыовал сызув. Дефтер саифесинде ориентир тутув: язы чельтегиндеки эсас сатырны ве къошма сызыкъларны тапув.</p>	<p>янтайыкъ), кырыкъ, далгъалы сызыкълар, овал ве ярыовалларны сыза; башланылгъан орьнеклерни девам эте, оларны чешит график элементлерден тертип эте.</p>
<p>Арифлерни огренюв ве огренювден сонъки девирлери</p> <p>График алышкъанлыкъларыны ве язув усулыны (техника) шекилендириюв Язувнынъ темизлик (гигиена) ве техник къаиделери. Эльязма арифлер ве токътав ишаретлер акъкъында малюмат. Арифлернинъ муреккеп элементлерини бириктириюв къаиделери. Кучюк ве буюк арифлерини язув. Кучюк ве буюк арифлернинъ бириктириюв чешитлери. Буюк ве кичкене арифлерни озъара бириктириюв чешитлери.</p> <p>Нутукъ беджерикликлерини шекилендириюв Ресимге бакъып, сыныфта олгъан вакъиа акъкъында джумлелер тизип язув. 2-3 битирильмеген джумлелерни иляве этип язув. Суаль сёзлерини къулланып, суаллер тертип этип язув, суальнен сыныфдашына мураджаат этюв. Мустакъиль оларакъ ойле пек балабан олмагъан язма шекильде хабер тертип этюв.</p> <p>Имля Окъуп эшиттириюв алтында айтылгъан ве язылгъан сёзлерни тенъештириюв. Буюк арифнен язылгъан сёзлер (адамларнынъ адлары ве сойадлары, айванларнынъ лагъаплары, шеэр, койлернинъ адлары). Сёзлерни бир сатырдан башкъа сатыргъа эджалап авуштырув.</p>	<p>Талебе: язув вакътында къалемни эльде догъру тутуп, дефтерни догъру ерлештирип, рале башында догъру отура биле; язувнынъ темизлик къаиделерини куче; басма ве язма язувны фаркълай; кучюк ве буюк язма арифлерини биле ве догъру яза; арифлерни догъру шекильде, юксекликте ве кенъликте яза; эльни кягъыттан алмайып арифлернинъ элементлерини бириктире; сёз ве джумлелерни бири-биринден керекли узакълыкъта ерлештире; басма арифлернен язылгъан сёзлер ве джумлелерни кочюрип ала; дикте узеринде эджалар, сёзлер, джумлелер догъру яза; токътав ишаретлерини (нокъта, виргюль, тире) таный, айта ве яза; тахтада борны учь пармакънен тутып яза.</p> <p>Талебе: ресимге бакъып, сыныфта олгъан вакъиа акъкъында джумлелер тизе ве яза; суаль сёзлерининъ (<i>ким, не, къайда</i> ве ил.) ярдымынен сыныфдашына суаллер тизе ве яза; битирильмеген джумлелерни иляве эте ве яза биле (Мен окъудым. Менбараджам.); омюрде керчектен олып кечкен я да уйдурылгъан вакъиа акъкъында язма шекильде хабер тизе ве бунда бир-де-бир сёзлерни ресимлернен денъиштире.</p> <p>Талебе: оджанынъ артындан окъуп эшиттириюв алтында ве язылышы теляффузындан фаркълангъан сёзлерни яза; сёзлерни дикте узеринде я да хатырлап эшитильгенине коре яза (маса, орман, раф); дикте узеринде акъылда тутмакъ ичюн сёзлер</p>

<p>Акъялда тутмакъ ичюн сѣзлер джедвелиндеки сѣзлерни догъру язув. Акъялда тутмакъ ичюн сѣзлер джедвели: <i>айненни, амма, багъча, бираздан, бойле, давул, денъиз, достум, ёлджу, ёргъан, икяе, ильван, кетти, коръди, кечит, кямиль, къану, мевсим, миллий, манъа, маалле, мешъаль, мых, наллана одун, онъа, отур, пенир, ресим, саат, сана, санъа, тахта, туты, хавъяр, халкъ, чембер, чокъ, чомуч, зеджанлы, эниште, юнь, яхшы.</i></p>	<p>джедвелинден сѣзлерни догъру яза; оджанынъ ярдымынен сѣзлерни бир сатырдан башкъа сатыргъа авуштырув къаиделерине эасланып авуштыра; джумледе нокъта, виргюль, тире, суаль ишарети ве нида ишаретини айта ве кочюрип яза; акъялда тутмакъ ичюн сѣзлерни догъру яза биле.</p>
--	--

II. Тиль акъкъында бильгилер. Тиль алышкъанлыкълары (йыл девамында)

Окъув материалынынъ теркиби	Талелелернинъ умумтасиль севиелерине девет талаплары
<p>Метин. Джумле Метин ве бири-биринен багълы олмагъан джумлелер. Агъзакий ве язылы шекильде тюзгюн айтув (метин) акъкъында умумий малюмат. Метиннинъ мундериджеси ве серлевасы; метин серлевасы мундериджеге келишиклиги. Метинни айры джумлелерге болюв. Икяе, суаль, нида джумлелерининъ интонациясыны козетюв. Оджадан сонъ, чешит тизимдеки джумлелерни догъру интонациянен текрарлав. Джумледе нокъта, виргюль, тире, суаль ишарети ве нида ишарети.</p>	<p>Талебе: метинни бири-биринен багълы олмагъан джумлелер группасындан айыра; метиннинъ мундериджесине эасланып, серлеваны берильген нумюнелер ичинден я да мустакъиль суретте сайлай; метинге я да онынъ парчасына серлева къоя; агъзакий нутукъта ве языда джумлелер сайысыны бельгилей; къурулуш теркиби ве айтылув макъсады чешит тюрлю олгъан джумлелерни оджанынъ ярдымынен догъру интонациянен теляффуз эте; битмеген джумлени 1-2 сѣз ярдымынен тамамлай; тюрлю токътав ишаретлеринен джумлелер окъуй; 2-5 сѣзден ибарет олгъан джумленинъ график моделини тизе; ресимге бакъып ве башкъа материал ярдымынен джумлелер тизе.</p>
<p>Сѣз Джумлелерни сѣзлерге болюв. Сѣзлерни догъру теляффуз этюв. Агъзакий нутукъта ве языда айры сѣзлерни, шу джумледе ярдымджы сѣзлерни тапув. Сѣзлернинъ манасы. Ресимге, аркетке, аляметке келишкен сѣзлерни догъру тапып айтув, 2-3 сѣз арасында манасыны оджа анълаткъан сонъ айырув. Шиве сѣзлери ичинден бир тюрлю айтылгъан я да манасы бир олып да, айтылувы башкъа-</p>	<p>Талебе: ресимге, аркетке, аляметке келишкен сѣзлерни догъру тапып айта; агъзакий нутукъта ве языда джумледеки айры сѣзлерни фаркълай; ургъу тюшкен эджа ачыкъ-айдын бельгиленсин деп, сѣзни оджадан сонъ догъру айтмагъа огрене; язылгъан сѣзде ургъуны къайд эте; сѣзни динълеп, онынъ ургъусы не дереджеде догъру я да янълыш къоюлгъаныны айыра (материал талелелернинъ янълыш япкъан сѣзлери эсабына топлана);</p>

<p>башкъа олгъан сѣзлерни тенъештирюв (<i>тав-дагъ, тата-апте-абла, агъламакъ-джыламакъ, буюкана-бита-ката-къартана</i>). Шиве сѣзлерини ве эдебий сѣзлерни айырув. Джумлени 1–2 сѣзнен девам этюв, оларны оджа берген сѣзлер сырасындан я да мустакъиль къошув. Бир я да бир къач сѣзден ибарет джумлелер къурув, 2-3 сѣзден тюзгюн (диалог, монолог) ибаре тизюв ве онъа серлева тапув.</p>	<p>оджа эджалап айткъан сѣзни текрарлай, сѣздеки эджаларны сая; сѣз ичиндеки сеслер сырасыны оджанынъ артындан текрарлай (2–5 сес), сѣз ичинде бельгиленген сесни теляффуз эте (<i>биринджи сесни айт, сонъки сесни айт, берильген сестен сонъ кельген сесни айт</i> ве иляхре); язылгъан сѣздеки арифлерни айта; берильген сѣзлерни манасына коре 2-3 группагъа боле (адамларнынъ зенааты, къушлар, кийик айванлар); сѣзнинъ манасыны анълата; сѣзлерге (<i>Ким? Насыл? Не яна? Къач? Къайда?</i> ве ил.) суаллер къоя; догъру шекильде сѣз бирикме ве джумлелер тизе.</p>
<p>Эджа. Ургъу. Сеслер ве арифлер Сѣзлерни эджаларгъа болюв (сеслер теляффуз къаиделерине коре айтыла) Сѣзде ургъу. Ургъунен фаркълангъан сѣзлер (алма – алма, ана – ана). Табиатта эшитильген сеслерни тутукъ сеслернен мукъаесе этюв. Нутукънынъ эсас органларынен (мучелеринен) таныштырув. Сѣзде сеслернинъ сырасы. Сеслернинъ мана айырыджы эмиети. Созукъ ве тутукъ сеслернен, янгъыравукъ ве сагъыр тутукъ сеслернен, индже ве къалын созукъ сеслернен таныштырув. Сеслерни арифлернен ишаретлев.</p>	<p>Талебе: сѣзни эджаларгъа боле; сѣзде эджаларнынъ сайысыны бельгилей ве эджалап теляффуз эте; ургъу тюшкен эджагъа айры эмиет бере, оны ифадели айта (сесинде суаль, шашыджы киби аэнклер олмалы); башкъа тиллерден кирген ве къырымтатар тилинде ургъу къаиделерине бойсунмагъан сѣзлернинъ ургъусына эмиет бере (<i>телевизор, фото</i>), ургъулар сѣзнинъ чешит эджаларына тюше бильгенини анълата; сѣзлерден айры сеслерни (биринджи, невбеттеки, сонъкиси ве ил.) оджанынъ ярдымынен айыра ве теляффуз эте; къырымтатар тилининъ хусусий сеслерине айрыджа эмиет бере (къ, гъ, нь, дж); сеслерни арифлернен ишаретлей; арифлернинъ адларыны догъру айта.</p>

2 сыныф (105 саат)

I – семестр – 3 саат – 48 саат

II – семестр – 3 саат – 57 саат

I. Нутукъ фаалиети алышкъанлыкъларыны инкишаф эттирюв (50 саат)

Окъув материалынынъ теркиби	Талебелернинъ умумтасиль севиелерине девлет талаплары
<p>1. Агъзакый нутукны динълев ве анълав (аудирлев) (10 саат йыл девамьнда) Берильген 2-4 болюктен ибарет плангъа эасланьп динълев. Бедий лакъырды, ильмий бедий услюптеки метинлернинъ (масал, бедий икяе, бильги</p>	<p>Талебе: айткъаннынъ сѣзлерине меракълана ве дикъкъатнен динълей; метин бир кере динъленильген сонъ сеслер акъынтысында зарурыны тапып, теляффуз этильген элементлернинъ микъдарыны сая; эки</p>

<p>мевзусында икяе, шиир) мундериджесини динълев ве идракъ этип анълав.</p> <p>Тез окъувда 4-7 сестен ибарет сёзлерни идракъ этип анълав.</p> <p>1-6 сёзден ибарет (икяе, суаль, эмир маналары ифаделеген) джумлелерни динълев ве идракъ этип анълав.</p> <p>Мундеридженинь элементлерини ашляябилюв (ким, не, не вакъыт, къайда, не япа ве иляхре).</p> <p>Тасвирленген вакъианы козь огюне кетире билюв.</p> <p>Метиннинъ мундериджесинден 2-4 кысымны динълев ве анълав.</p> <p>Метинде тасвирленген адисе, вакъиаларны хатырлап, озь фикирини бильдиребилюв.</p>	<p>кере теляффуз этильген сёзлерни, сёз бирикмелерини денъиштире; лакъырды вакъытында эдебий сёзлер арасындаки шиве сёзлерини сечип ала;</p> <p>1-2 кере динъленильген сонъ айтылгъан сёзлернинъ, сёз бирикмелерининъ, джумлелернинъ, метиннинъ манасыны анълай ве берильген вазифелерни япа;</p> <p>айтылгъан сёзлер сырасында ресимдеки предметни адыны бельгилеген сёзни айыра;</p> <p>айтылгъан сёзлер сырасында манасы биринджи сёзге келишкен сёзни айыра;</p> <p>сёзге, джумлеге, метинге эсасланып ресим япа;</p> <p>эшиткен сёзлерни оджа берген аляметлерге коре эки группагъа болип айыра;</p> <p>окъув вазифелеринен я да оюн, оюн мешгъулиет вазифелеринен багълы анълатмаларны анълай ве акъылда тута;</p> <p>бир кре динълегенден сонъ вакъианынь кетишатыны акъылда къалдыра;</p> <p>шахыслар, олгъан шейлер, вакъиалар акъкъында озь фикирини бильдире.</p>
<p>2.Айтув (йыл девамында 12 саат)</p> <p>Субет этюв (диалог) (йыл девамында 6 саат)</p> <p>Субет иштиракчилери.</p> <p>Къонушмакънынъ макъсады (икяе этмек, сорамакъ, теклиф этмек, ве ил.).</p> <p>Къонушма медениети къаиделерине къулланабилюв.</p> <p>Динъленильген, окъулгъан масаллардан диалоглар тизип, оларны роллер эсасында иджра этюв.</p> <p>Ярдымджы материалгъа эсаланып мустакъиль диалог тизюв.</p> <p>Субетнинъ умумий мундериджеси: <i>хабер – суаль – джевап – джевапкъа муамеле; суаль – джевап – къаршы суаль – джевап; теклиф – инкяр – суаль – джевап.</i></p>	<p>Талебе: субетдешни дикъкъатнен динълей;</p> <p>талебелер: динъленильген масаллардан, икяелерден субет тизип, оларны роллер эсасында иджра этелер;</p> <p>мустакъиль оларакъ, ярдымджы материалгъа эсасланып, къонушма медениет къиделеринен къулланып, субет тизелер ве роллер эсасында иджра этелер;</p> <p>динъленильген метинни, сейир эткен ресимни, сыныфта олгъан вакъианы музакере этип, невбетнен суаллер тизип джевап берелер.</p>
<p>3.Икяе этюв (монолог) (йыл девамында 6 саат)</p> <p>Агъзавий икяе этювнинъ эсас талаплары (мевзугъа уйгъунлыгъы, учь кысымдан ибарет олгъаны, бир кысымдан дигерине кечмеси).</p> <p>Субетдешнинъ, динълейиджининъ мерагъыны, имкянларыны козь огюне алып, лаф этмеге билюв.</p> <p>Ифадели икяе этюв.</p> <p>Ярдымджы материалгъа эсасланып метинни тафсилятлы гъайрыдан икяе этюв.</p> <p>Ярдымджы къулланмалардан файдаланып</p>	<p>Талебе: лакъырды вакъытында нефесини, давушнынъ къуветини, нутукъ суръатыны регулirлейбиле;</p> <p>шиир, тапмаджа, аталар сёзлерини, сайымларны эзберден айта;</p> <p>ярдымджы материалгъа эсаланып (сёз бирикмелери, суаллер, ресим, план) динъленильген метинни гъайрыдан икяе эте;</p> <p>сейир этильген фильмден, телеяйындан бир парчасыны мустакъиль икяе эте; вакъиаларгъа, шахысларгъа озь мунасебетини ифаделей;</p> <p>берильген сёзлер сырасындан джумлелер тизе;</p> <p>метинде джумлелерни багъламакъ макъсадынен</p>

<p>метинни гъайрыдан икяе этюв. 4-5 джумледен ибарет ярдымджы материалгъа эсасланып мустакъиль оларакъ агъзавий инша тизюв.</p>	<p>«о, бу, шу, ве, да, эм» киби сѣзлерни къуллана; 3-4 джумледен ибарет бозукъ метинни тюзете ве яза; оджанынъ ярдымынен агъзавий айтылмагъа къыймет кесе.</p>
<p>4.Окъув (йыл девамында 11саат) Окъув къабилиетлерини инкишаф этюв. Бутюн сѣзлерни окъумагъа билюв. 2-5 арифтен ибарет сѣзлер группасыны идракъ этип окъув. Ичинде мураджаат, сойдаш джумле азалары олгъан джумлелерни догъру ифадели давушнен окъумагъа билюв. Джумленинъ мундериджесини окъув ве анълав. Къонушма манасы олгъан материалны мустакъиль окъумагъа ве анъламагъа бильмек: 1-нджи сыныфтакине нисбетен кенъдже оюн ве вазифелер анълатмасыны, оджа я да башкъа талелелер язгъан языларны ве иляхре. Дерликте мешгъулиет метинлеринде (оларнынъ сырасында диалог, шиир) муэллиф ве субет иштиракчилерининъ сѣзлерини тапып ифадели окъув. Ориентировка в учебнике.</p>	<p>Талеле: сыкъ къулланылгъан сѣзлерни ве сѣз бирикмелерни (<i>бу эт, ана ат, Али, тут</i> ве ил.) бирден танып окъумагъа биле; бирден, эр шейни окъумайып джумлелернинъ айры хусусиетлерини фаркълай: къач сѣз олгъаныны, джумленинъ ортасында буюк арифнен язылгъан сѣз олгъаныны, эки бенъзеген джумледе сѣзлернинъ тизилюви денъишкенини биле; бир къач джумле окъугъан сонъ ичинде бир-де-бир предмет, вакъиа, кечкен вакъыт, вакъианынъ себеби ве иляхре акъкъында джумлени тапып айырмагъа биле; манасы бир, лякин къурулушы фаркълы олгъан джумлелерни анълай (<i>Ресими олмагъан китап – Ресимсиз китап</i>, - деп айтыла); манасында хабер, суаль, истек, арекетке эмир ве башкъа аляметлер олгъан джумлелернинъ фаркъыны айыра, догъру, ифадели окъуй, мустакъиль тертип эте; оджа берген суаллер боюнджа джумлелерни кенишлете; диалогларны окъуп, муэллиф ве субет иштиракчилерининъ сѣзлерини айырды эте биле; къонушма манасы олгъан материалны мустакъиль окъуй ве анълай.</p>
<p>5.Язы (йыл девамында 17 саат) Хатырлап язув Суаль джумлелерини тизип, догъру джевап къайтара бильмек. Джумлелер тизип язув. Озю ичюн муим мевзуда я да оджа теклиф эткен мевзуда мустакъиль лакъырды тизмеге билюв (3-4 джумле). Незакетли сѣзлер къулланаракъ тезкере тертип этюв. Эки адам олып я да бир группа талелелернен озъ язы ишлерини музакере этмеге билюв. Берильген икяенинъ кириш ве (я да) нетиджелев къысмыны тизмеге билюв.</p>	<p>Талеле: метинни хатырлап яза ве язылганны тешкере; мектеп яшайышындан я да башкъа мевзуда суаль тизип язмагъа ве сыныфдашындан алгъан джевабыны да язмагъа биле; ресимнинъ мундериджесини тасвирлеген, дерслерде япылгъан ишлерни анълаткъан джумлелер тизип яза; белли бир мевзуда 2-3 джумле уйдурып, оларны озъара багълап, къыска метин тизе; ярдымджы материалгъа эсасланып (план, сѣз бирикмелери, метиннинъ башы я да сонъу ве ил.) метинни икяе эте, шахсий фикир-мулязаларны догъру ифаделей; шахсий яшайышындан бир де бир вакъиа акъкъында тюзгюн икяе яза ве фикир-мулязаларны бильдире; незакетли сѣзлер къулланып, ана-бабагъа, сыныфдашына адландырылгъан,</p>

	<p>мундереджесинде бир-де-бир хабер, истек ве саирелер олгъан тезкере тизе ве яза; язы ишлерине музакере этмеге биле: ишнинъ мусбет тарафларыны коре, тюзетмек ичюн тевсие бере, язылгъанны мукеммеллештирмеге биле.</p>
--	--

II. Тиль акъкъында бильгилер.

Тиль алышкъанлыкълары (49 саат)

Окъув материалынынъ теркиби	Талелелернинъ умумтасиль севилерине девлет талаплары
<p>1.Агъзавий ве язма нутукъ (5 саат) Агъзавий ве язма нутукъ акъкъында малюмат. Къырымтатар тилининъ тюркий тиллер сырасында ери. Агъзавий нутукъ медениети.</p> <p>2.Сеслер ве арифлер (18 саат) Эджа. Ургъу. Сёз авуштырув. Сеслер. Сеслерни арифлернен ишаретлев. Элифбе. Арифлернинъ элифбе тертибинде ерлешюви. Созукъ сеслер [а, о, о, у, у, ы, и, э]. Созукъ сеслерни я, е, ё, ю арифлеринен бельгилев къаиделерини менимсемек (сёзнинъ башында ве тутукъ сеслерден сонъ). Ургъу тюшкен ве ургъу тюшмеген созукълар. Рус ве башкъа тиллерден кирген сёзлерде олгъан ургъулы эджаларны тенъештирип айтып язув (орден, силос, радио, газета, программа). Тутукъ сеслер. Оджа берген нумюнеге эасланып бир сыра тутукъ сеслерни теляффуз этмек (яньгъравукъ – сагъыр), шу сырада бельгиленген сесни айырмагъа билюв (биринджи, экинджи; сонъки ве иляхре) сеслер сырасында берильген сес олгъаныны я да олмагъаныны фаркъламакъ. Айры сеслерни догъру теляффуз этмеге билюв. Яньгъравукъ ве туткъ сеслерни айтув ве язув.</p>	<p>Талебе: эдебият джеэттен догъру агъзакий нутукъны мукеммеллештире; къырымтатар, тюрк, озъбек тиллеринде берильген сёзлерни тенъештире; берильген тезайтымлар, аталар сёзлери, шиирлер, масаллар боюнджа нутукъны аэнкини, давуш къуветини догъру къуллаана биле; минетдарлыкъ, багъышлав, риджа, теклиф, мураджаат сёзлерни биле ве олары догъру къуллаана; сёзлерни эджаларгъа болип айтмагъа биле; сёзлерни сатырдан сатыргъа авуштырмакъ ичюн къысымларгъа боле; сёзни эджаларнен созмайып, ургъу тюшкен эджаны айдын теляффуз эте, догъру айтмагъа биле; ургъуларны яньлыш теляффуз этильген сёзлерни догъру айтмагъа биле; созукъ сеслерини догъру теляфуз этме; индже ве къалын созукъ сеслерни айыра; созукъ сеслернинъ теляфузыны рус тилинде айтылгъанынен тенъештире; айрыджа ы-и, о-о, у-у, сеслерни тенъештирип, оларны бири-биринден айыра; адети узьре сёзнинъ сонъки эджасында ургъу тюшкен сёзлерни айта ве яза (мектеп, дерслик, араба, кобелек, къалемдан); сёз денъишкен алда ургъуны сонъки эджагъа авуштырып айтмагъа ве язмагъа биле (китап-китапларым, сокъакъ-сокъакъларда); зарф япыджы -ча, -че, -джа, -дже ялгъамалар сёзнинъ сонъуна кельгенде ургъу ондан эвель кельген сёзлерни айта ве яза (буюкче, русча, адамджа, сендже), лякин шу сёзлерге даа ялгъамалар къошулгъанда исе ургъу кене сонъуна авушкъаныны оджа ярдымынен айтып</p>

<p>Йымшакълыкъ ве къаттылыкъ ишарети олгъан сѣзлерни догъру теляффуз этюв ве язув.</p>	<p>яза (<i>буюкчеси, русчадан, адамджасына, сенджесине</i>); фииллернинъ менфий шекилини япкъан –<i>ма, -ме, ялгъамалары ургъу алмагъан сѣзлерни айтып яза</i> (<i>барды-бармады, яза-язмай, кельди-кельмеди, косьтере-косьтермей</i>); ургъу алмагъа хаберлик ялгъамалары олгъан сѣзлерни айтып яза (<i>талебе-телебедирим, оджадырым, бабасынъыз, устадырым</i> ве иляхре); ургъу алмагъан фииль дереджеликлерини япкъан ялгъамаларнен сѣзлерни айтып яза (<i>сакълан, ювун, корюн, толдур, кульдир, бильдир, къаздыр</i> ве иляхре); ургъу сѣзнинъ манасыны денъиштирген алда сѣзлерни анълатып айтып яза (<i>алма – алма, къатлама – къатлама, баламыз – баламыз, къазма (лескер) – къазма</i> ве иляхре). <i>г-гъ, къ-к-х, н-нъ, ж-дж</i> сеслерини догъру теляффуз эте ве айыра; янъгыравукъ ве тутукъ сеслери денъишкен сѣзлерни (<i>б-п, д-т</i>) айта ве яза (<i>завот деп айтыла – завод деп языла, клуб деп айтыла – клуб деп языла</i>); «в» арифини айтып догъру яза: <i>був, сув, къувурма, къуванч</i> деп языла, айтылгъанда эки дудакънен айтыла; «л» арифи «нъ, н» тутукъ сеслеринден сонъ базы шивелерде «н» айтылгъаны, амма «л» язылгъаныны биле (<i>манълай ерине манънай, танълай ерине танънай, аранлар ерине аран-нар, къазанлар ерине къазаннар</i> айтыла); йымшакълыкъ ве къаттылыкъ ишарети олгъан сѣзлерни догъру теляффуз эте ве яза: бу ишаретлер сѣзде олгъан алда эм де –<i>я, - ё, -ю, -е</i> арифлери язылгъанда сѣзлерни –<i>й</i> сесинен айта биле (<i>хавъяр, эшья, Мерьем, дюнья</i>).</p>
<p>3. Метин (4 саат) Метиннинъ ады. Метиннинъ къурулышы: метинде не акъкъында лаф юрсетиледжеги акъкъында хабер берген метиннинъ башы; метиннинъ мундериджесини ачыкълагъан эсас къысмы; метиннинъ лакъырды сонъуна еткенини ифаделеген нетиджелев джумлеси. Метинде абзацларнынъ эмиети. Метинде джумлелерни озъара багъланувы. Метинде джумлелерни багълаламакъ макъсадынен «<i>о, бу, о вакъыт, бундан сонъ, шу себептен</i>» киби сѣзлерни къуланмакъ. Тизильген 2-3 джумлени бир метинге ерлештирюв.</p>	<p>Талебе: метин я да метин парчасына серлева къоя; берильген серлевалардан метин я да метин парчасына уйгъун союны сайлай; метинде айры абзацларгъа болюнеджек къысымларыны айырмагъа биле; окъулгъан метин боюнджа суаллер тизе; ресимлер тюркюми туюнде плангъа бенъзер язылар (ресимнинъ адыны) яза; «<i>о, бу, о вакъыт, бундан сонъ, шу себептен</i>» киби сѣзлерни 2-3 джумлени багълаламакъ ичюн ишлете; башлангъан метинни девам эте, екюнлей, серлева къоя; мевзугъа келишмеген джумлелерни алып</p>

<p>Янълыш тизильген метинлерни тюзетюв (айры джумлелернинъ ерини деньиштирмек, алып ташламакъ ве иляхре) Ресимге эсасланып план тизмеге билюв.</p>	<p>ташлай; айры джумлелернинъ ерини деньиштире.</p>
<p>4.Джумле (8 саат) Метинде джумлелерни фаркълав. Джумленинъ мундериджеси ве интонация джеэtte безетилюви. Джумледе сёзлерге суаллер къоюв. Хабер, суаль, истек я да эмир маналары ифаделенген джумлелер. Джумленинъ баш ве экинджи дередже азалары. Джумледе сёзлернинъ бири-биринен багъы. Джумленинъ сонъунда токътав ишаретлери (нокъта, суаль ишарети). Джумленинъ баш арифнен башланмасы. Эки адий джумлени бир муреккеп джумлеге бирлештирмеге билюв.</p>	<p>Талебе: бир кере динълеген сонъ кучюк метинде джумлелернинъ сайысыны тайинлей; хабер, истек, суаль я да эмир джумлелерни ифадели теляффуз эте; берильген ресимге келишкен джумлелерни 2-3 джумле арасындан айырмагъа биле; тыпкъы берильген ресимге келишмеси ичюн джумлени деньиштирмеге биле; мундериджесинде хабер, суаль, истек я да эмир маналары олъан джумлелер тизе; джумлелерде баш ве экинджи дередже азаларыны къайд эте; суаллернен джумлени кенишлете; диктант, кочюрме язувда, мустакъиль суретте джумлелер тизгенде, джумленинъ сонъунда токътав ишарети къоя; терминлер къулламайып, берильген нумюнеге бакъып эки адий джумлени бир муреккеп джумлеге бирлештирмеге биле. Бу ишни багълайыджысыз ве багълайыджылар (<i>ве, исе, амма, эм, я да</i>) ярдымынен япабиле (<i>Япракълар тёкюлюр, чечеклер солар, тогъайлар сарарыр. Мен бу копеклерни озюме джелъп этерим, сен исе къачмагъа тырыш. Юкъум келе, амма юкълап оламай эдим ве иляхре</i>).</p>
<p>5.Сёз (11 саат) Сёзнинъ лексик манасы. Мевзуларгъа айырылгъан лексик группасы. Бир маналы ве чокъ маналы сёзлер. Ким? Не? суаллерине джевап берген сёзлер. Берильген сёзге Ким? я да Не? суаллернинъ бирини къоймагъа билюв. Абстракт маналы олгъан сёзлер. Берильген лексик манасына келишкен сёзлер сырасыны тертип этмеге билюв. Берильген сёзлер сырасындан лексик манасы бенъзеген я да аксине олгъан сёзлерни тапмагъа билюв. Ким? Не? суаллерине джевап берген сёзлерде сайы. Буюк арифнен язылгъан сёзлер. Насыл? суалине джевап берген сёзлер. Манасы келишкен я да аксине олгъан сёзлер. Кин? Не? ве Насыл? суаллерине джевап берген сёзлерни бири-биринен багъламагъа билюв. Не япа? Не япты? Не япаджакъ? Суаллерине</p>	<p>Талебе: берильген сёз сырасындан предметлернинъ, аляметлернинъ, аркетлернинъ адыны бильдирген сёзлерни тапа; берильген сёзлерни мевзулар группасына (ресим япмакъ ичюн, эмек дерси ичюн керек олгъан алетлернинъ адларыны бильдирген сёзлер ве ил.) тюсни, мусбет къыймет кескенде хусусиетлерни бельгилеген ве башкъа сёзлерни айырмагъа биле; берильген мундеридже аляметине коре бир сыра сёзлер тизе; берильген сёз сырасындан маналары якъын я да аксине олгъан сёзлерни тапа; сёзнинъ манасыны анълата; берильген сёзлерни манасына коре эки группагъа боле, эр бир группагъа даа 2-3 сёз тапа; берильген сёзлер арасындан Ким? Не? Насыл? Не япмакъ? Не япты? ве башкъа суаллерге джевап берген сёзлерни тапа; берильген сёзге суаль къоймагъа биле;</p>

<p>джевап берген сёзлер. Терминлер кьуланмайып шимдики, кечкен, келеджек заман фииллерини бельгилеген сёзлер сырасыны тизмеге билюв. Манасы якъын я да, аксине, манасы терс олгъан сёзлер. Джумле кьурулмасы ичюн ярдымджи сёзлер.</p>	<p>кьырымтатар тилинде тек инсанны бильдирген сёзлерге <i>Ким?</i> суалини кьоя, кьалгъан предметлерге ве абстракт манасы олгъан сёзлерге (<i>кьуванч, севги, кедер</i>) <i>Не?</i> суали кьоюлгъаныны биле; терминлер кьуланмайып чокълукъ манасыны бильдирген исимлер япмагъа биле (-лар, -лер ялгъамаларны кьошып адий сёзлер япмакъ: <i>китап-китаплар, дефтер-дефтерлер</i>); мустакъиль тизильген джумледе исимлерни теклик ве чокълукъ шеклинде ериндже кьуланмагъа биле; <i>ве, иле, да, исе, я да, коре, киби, кьа-дар, таба, эм, эм де, амма, лякин</i> киби багълайыджы сёзлернен сёзлерни, джумле кьысымларны багъламагъа биле.</p>
<p>6.Сёзнинъ тамыры. Тамырдаш сёзлер (3 саат) Сёз тамыры ве ялгъамалар. Тамырдаш сёзлер.Тамырдаш сёзлерде сёз тамырыны бельгилемеге билюв. Ялгъамалар.</p>	<p>Талебе: берильген сёзлерде тамыр ве ялгъаманы айта; берильген тамырдаш сёзлерде умумий кьысмыны айырмагъа биле (ишлемек, ишчи, ишкир, ишлев, ишле); оджа берген нумюнеге эсаланып янъы япылгъан тамырдаш сёзнинъ манасыны анълата (ишкир – ишни севген, истекнен чалышкъан адам); берильген тамырдаш сёзлерде тамырны бельгилей, ялгъаманы айта; тамырдаш сёзлернен джумлелер тизе;</p>

III.Имля (йыл девамьнда)

<p style="text-align: center;">Окьув материалынынъ теркиби</p>	<p style="text-align: center;">Талебелернинъ умумтасиль севиелерине девет талаплары</p>
<p>Сёзнинъ теляффузы язылувына келишкен алда сеслерни арифлернен бельгилемеге билюв. Тутукъ сесни йымшатмакъ макъсадынен сёзнинъ сонъунда «ь» йымшакълукъ ишарети кьуланмагъа билюв (<i>тель, сель, бель, биль, кель</i> ве иляхре). Индже ве кьалын созукъларнен язылгъан сёзлернинъ теляффузыны ве язылувыны тенъешгирмеге билюв. Дудакълы ве дудакъсыз созукъ сеслерни бильдирген арифлер. Ы, и сеслери ве арифлерининъ айтылувы ве язылувы. Янъгыравукъ ве тутукъ сеслернен айтылгъан</p>	<p>Талебе: сёзлерни теляффуз кьаиделери боюнджа окьуй; сёзнинъ язылувыны анълата; эки сёз арасында янълыш язылгъаныны тапа; басма ве язма метинлерни кочюре биле; хатырлап (акъылдан) яза, язылгъанны тешкере; <i>Я, е, ю, ё</i> арифлери индже сеслерни бильдиргенде сёзлер йымшакъ окьулгъаныны, <i>Я, ё, ю, е</i> арифлери кьалын созукъларны бильдиргенде сёзлер кьатты айтылгъаныны ве язылгъаныны фаркълай, тенъешгирмеге биле; дудакълы (<i>о, у, ё, ю</i>) ве дудакъсыз (<i>и, ы, а, э</i>) сеслернинъ теляффузда ве язуда фаркъыны айыра ве догъру язмагъа биле; <i>Ы, и</i> сеслерини ве арифлерининъ айтылувыны ве</p>

<p>сёзлернинъ теляффузыны ве язылувыны тенъештирмеге билюв.</p> <p>Къырымтатар тилининъ <i>гь, къ, нь, дж</i> киби хусусий сеслерининъ теляффузыны ве язылувыны тенъештирмеге ве язмага билюв.</p> <p><i>Ч, ш</i> сеслерининъ теляфузыны ве язылувыны рус тилинен тенъештирип, къырымтатар тилинде олгъан хусусиетлерини фаркъ этмек ве догъру теляфуз этип язув (къырымтатар тилинде <i>ч, ш</i> сеслери эм къатты эм йымшакъ ишлетилир).</p> <p>Буюк арифлерни джумленинъ башында, инсанларнынъ, айванларнынъ, шеэр ве койлернинъ адларыны язгъанда къуланмагъа билюв.</p> <p>Джумледе нокъта, суаль ишарети ве виргюльни догъру къуланмагъа билюв.</p> <p>Диктант алтында 20-40 сёзден ибарет метин язув.</p> <p>Акъылда тутмакъ ичюн сёзлер джедвели: <i>акъкъуш, аджайип, баарь, Багъчасарай, бейит, бильги, бордж, дайы, дефтер, дюрбин, инджи, ири, истемек, йигит, йыр, килим, койлю, копюр, кузь, кунъайлан, кундюз, курътюк, кутюк, мелевше, муаббет, мукъайт, мумкюн, мужде, нутукъ, пирнич, пычкъы, сёз, сипирки, сойад, тахта, тёшек, тирилик, тюневин, тюрлю, уфюрмек, фиски, чёлъ, чокъ, элифбе, яхшы.</i></p>	<p>язылувыны рус тилинен тенъештире, оларнынъ фаркъыны анълай;</p> <p><i>гь, къ, нь, дж</i> киби хусусий сеслерининъ теляффузыны ве язылувыны тенъештирмеге ве язмага биле;</p> <p>къырымтатар тилинде <i>ч, ш</i> сеслери эм къатты эм йымшакъ ишлетильгенини биле;</p> <p>озь-озюне дикте этип язып алмагъа, язылгъан сёзни нумюнесинен тенъештирип тешкермеге биле;</p> <p>джумленинъ сонъунда нокъта, суаль ишарети нида ишарети къоймагъа биле;</p> <p>муреккеп джумледе экинджи джумле «<i>исе</i>» багълайыджы сёзюнен башлангъанда огюнде виргюль къоймагъа биле (<i>Мен тахтаны силейим, сен исе чечеклерни сувар</i>);</p> <p>1-2-нджи сыныфларда огренильген къаиделер боюнджа диктант яза;</p> <p>акъылда тутмакъ ичюн берильген сёзлер джедвелинден сёзлернинъ язылувыны биле.</p>
---	--

IV. Язы усулы (техникасы), язма ишлерни безетюв медениети

Окъув материалынынъ теркиби	Талелернинъ умумтасиль севиелерине девлет талаплары
<p>Язынынъ график алышкъанлыкъларыны пекитюв ве инкишаф эттирюв.</p> <p>Сербест сызыкълар сызув алышкъанлыкъларыны шекиллendirюв.</p> <p>Кучюк ве буюк арифлернинъ язылувы.</p> <p>Кучюк арифлерни айры ве группаларгъа бирлештирип язув.</p> <p>Талелернинъ шахсий икътидарларына коре язувны кет-кете тезлештирюв.</p> <p>Къалемни къыгъыттан узъмейип арифлерни догъру бирлештирип эм де чабик суръатнен язув.</p> <p>Язма ишни догъру ве мисмиль безетebilюв.</p> <p>Диречик шекилинде шиир, тапмаджаны ве онынъ тапыны язмага билюв.</p>	<p>Талеле:</p> <p>къолнынъ эр бир къысмыны ишлетип, сербест сызыкълар сызув алышкъанлыкъларыны шекиллendirе (ог къолуны, элини, пармакъларыны ишлетип сыза, бирден эль ве пармакъларыны ишлетип сыза);</p> <p>кучюк ве буюк арифлерни сатырда яза;</p> <p>кучюк арифлерни айры ве группаларгъа бирлештирип яза;</p> <p>къалемни къыгъыттан узъмейип <i>-ди, -ни, -ту, -ем, -ну, -ме</i> киби арифлерни догъру бириктирип эм де чабик суретте яза;</p> <p>шахсий икътидарларына коре язувны кет-кете тезлештире;</p> <p>метнинъ серлевасыны сатырда мустакъиль</p>

<p>Сёзлерни диречик шекилинде язув. Сёзнинъ тюбюни сызмагъа, джедвель къулланып ве эльнен сёзлерни догъру сызыкънен бириктирмеге, шартлы бельгини сызмагъа, ресимни япмагъа я да къоймагъа (сёзнинъ тамырыны бельгилемек я да сёзде ургъуны бельгилемек ве ил.) билюв.</p>	<p>догъру ерлештире, язма ишнинъ сол кенарыны тегиз вертикаль шекильде къалмасына ирише, онъ тарафта дефтер кенарына чыкъмайып яза; сёзлерни сыранен диречик шеклинде язмагъа биле; 2-4 сатырлы шиир парчасыны диречик шеклинде яза; дефтерде я да тахтада берильген таслакъ (схема) ичинде сёз яза; сёзнинъ тюбюни джедвель къулланып ве эльнен сыза.</p>
--	---

Нетиджелев текрарлав (йыл девамьнда 6 саат)

3 сыныф (89 саат)

I семестр – афтада 2 саат – 32 саат

II семестр – афтада 3 саат – 57 саат

3-нджи сыныфта къырымтатар тили дерслерининъ мундеридже ве тешкилий ишлер джеэтинден айрыджа хусусиетлери мевджут. Бу дерслерде язувнынъ график алышкъынлышлары актив шекиллени, талебелер бир сызыкъллы дефтерде язмагъа башлайлар, оларнынъ тез язув алышкъанлыкъллары эп пекинип бара. Бунынъ исе шу сыныфта талебелерге язы ишлерини эда этмек ичюн, башлангъыч тасильде муим ер туткъан «Сеслер ве арифлер» болюгине аит бильги ве алышкъынлыкъларны менимсевни мукеммелештирювде буюк эмиети ола. Учюнджи сыныф талебелери къырымтатар тили теляффузынынъ ве язы имлясынынъ къаиделерини менимсевни девам эттирелер, оларнынъ экинджи сыныфкъа бакъкъанда умумий бильгилери арта, бунынънен берабер «Джумле», «Сёзнинъ лексик манасы», «Нутукъ къысымлары» киби гъает муим болюклерни огренелер, нутукъ фаалиети ве къонушма медениетини менимсейлер. Агъзакий ве язма нутукъ акъкъындаки, инсанларнынъ къонушувьнда, бильги алувьнда тильнинъ эмиети акъкъындаки малюматларны текрарлав ве кенишлетюв. Украинада девлет тили (украин тили) ве башкъа тиллер олгъаны акъкъындаки малюматларны текрарлав.

1-2-нджи сыныфларда эзберленген шиир, тапмаджа, аталар сёзлери ве айтымларны, сайымларны текрарлав; балаларгъа белли олгъан масалларны, мультфильм, кинофильмден парчаларны гъайрыдан айтув. Бедий ве ильмий-бедий метинлерни динълеп, анълагъанларыны тешкерюв. Оджа ве талебелернинъ озълери теклиф эткен мевзуларда субет, тюзгюн агъзакий ве язма метинлер уйдурмакъ.

Давушнен ве ичинден окъума талаплары акъкъында къаиделерни пекитмек; несир ве назм эсерлерни ифадели окъумакъ; таныш олмагъан метинни ичинден окъутып, анълагъаныны тешкермек, окъугъаны акъкъында субет этмек.

Язы усуллары, язы ишлерини безетюв медениети акъкъында бильгилерини пекитмек. Дефтерде ве тахтада догъру язув алышкъанлыкъларыны пекитмек.

1-2-нджи сыныфларда акъылда тутмакъ ичюн берильген сёзлер джедвелинден сёзлерни догъру язувларыны пекитмек; сёзнинъ теляффузыны ве язылувыны тенъештирмек (эвель айтылувыны догъру теляффуз этип, сонъ язгъанда насыл языладжагъыны догъру теляффуз этип язмакъ). Эвельки сыныфларда кечильген имля къаиделерини текрарламакъ.

I.Текрарлав

(5 саат)

Окъув материалынынъ теркиби	Талелернинъ умумтасиль севиелерине девлет талаплары
<p>Агъзавий ве язма нутукъ акъкъында малюматларны текрарлав. Украинада девлет тили ве башкъа тиллер. Язы усуллары, язы ишлерни безетюв медениети акъкъында бильгилерини пекитюв. Дефтерде ве языда догъру язув алышкъанлыкъларны пекитюв. 1-2-нджи сыныфларда акъылда тутмакъ ичюн берильген сёзлер джедвелинден сёзлерни догъру язылувыны пекитюв. Сёзнинъ теляффузыны ве язылувыны тенъештирюв. Эвельки сыныфларда кечильген имля къаиделерини текрарлав.</p>	<p>Талебе: агъзавий ве язма нутукънен файдаланмакъ ичюн насыл беджерикликлер кереклигини анълата; бильген тиллерни айта; 1-2-нджи сыныфларда эзберден шиир, тапмаджа, аталар сёзлери ве айтымларны, сайымларны окъуй; дефтерде ве тахтада догъру яза; 1-2-нджи сыныфларда акъылда тутмакъ ичюн берильген сёзлер джедвелинден сёзлерни догъру яза; сёзлерни догъру теляффуз эте; огренильген имля къаиделерини текрарлай.</p>

II.Нутукъ фаалиети

(41 саат)

Окъув материалынынъ теркиби	Талелернинъ умумтасиль севиелерине девлет талаплары
<p>1.Агъзакый нутукъны динълев ве анълав (аудирлев) (йыл девамьнда 8 саат) Динълев – нутукъ фаалиетининъ чешити. 2 сыныфкъа бакъкъанда узунджа эдебий, ильмий-эдебий услупкъа менсюп метинлерни анъламакъ. Сеслерден, эджалардан, сёз бирикмелеринден, джумлелерден тертип олгъан сырларны</p>	<p>Талебе: окъувнынъ мувафакъиетине динълевнинъ тесирини анълата; экинджи сыныфкъа бакъкъанда муреккепче материалны анълай, ресим ве сёзню нисбетлештире, эшитильгенлерден ресим япа; динълеген сонъ сёзлер сырасындан айры элементлерни айырув вазифесини беджере;</p>

<p>эшитювнен идракъ этмеге бильмек. Динълеген метиннинъ мундериджесининъ айры элементлерини анълав (къарамнынъ арекетлери, вакъианынъ вакъты ве ери, лакъырдынынъ мевзусы ве макъсады).</p>	<p>шиве сѣзлер арасындан эдебий тиль сѣзлерини айыра ве аксине; динълеген метинде 3-4 парчаны фаркълай; энъкъастан янълыш айтылгъан сѣзлерни фаркълай; динълеген эсернинъ мундериджесине, къараманларына, олуп кечкен вакъиаларгъа озь фикирини бильдире.</p>
<p>2.Лакъырды (йыл девамында 10 саат) Нефесни, дауш къуветини, нутукъ тезлигини догъру регулирлемеге бильмек. Субет этюв (диалог) (йыл девамында 5 саат) Лакъырды ве къонушма медениети къаиделерини кутъмеге бильмек. Берильген план я да сѣз бирикмелерине эсасланып, метинни гъайрыдан икяе этмеге бильмек. Мустакъиль окъугъан я да эшитильген метинге эсасланып субет тизмеге бильмек. Ярдымджы материалгъа эсасланып, я да эсасланмайып, бир-де-бир ресим я да вакъиа боюнджа субет тизмеге бильмек. Субетке, тюзгюн лакъырдыгъа къыймет кесмеге бильмек.</p>	<p>Талебе: къонушма медениети къаиделерини кутъмеге; субетдешни дикъкъатнен динълей, озь фикирини кесек-кессиз ифаделей; талелелер: мустакъиль окъулгъан я да динъленильген эсерлер парчаларыны роллерге болюп, ифадели окъуйлар; динъленген метин, ресим, я да бир-де-бир вакъиа акъкъында озь фикирини бильдирелер ве исбатлайлар; ярдымджы материалгъа эсасланып диалог къурмагъа билелер; лакъырдынынъ мундериджесине ве шекилине къыймет кесмеге билелер.</p>
<p>3. Агъзавий икяе (монолог). (йыл девамында 5 саат) Агъзавий анълатмагъа талаплар (мевзугъа уйгъунлыгъы, учь къысымдан ибарет олгъаны, бир къысымдан дигерине кечмеси). Субетдешнинъ, динълейджининъ мерагъыны, имкянларыны козь огюне алып, лаф этмеге билюв. Лакъырды ве къонушма медениети къаиделерини кутъмеге бильмек. Ярдымджы васталарнен къулланып метинни гъайрыдан икяе этмек. Мустакъиль окъугъан метинни, бакъылгъан кинофильмден парчаны, сой-соплардан, таныш-билишлерден эшиткен икяени гъайрыдан икяе этмек. Гъайрыдан икяе эткен материалгъа иляве къошмакъ. Ярдымджы материалгъа эсасланып икяе, тапмаджа тизмек. Берильген я да сечип алынган мевзу боюнджа мустакъиль айтылма тертип этмек. Тертип этильген айтылмаларгъа къыймет кесмек.</p>	<p>Талебе: агъзавий айтылма насыл олушыны анълата; дауш къуветини, нутукъ тезлигини догъру регулирлемеге биле; берильген сѣзлер, суаллер, ресимлер, плангъа эсасланып динъленгенни гъайрыдан икяе эте ; мустакъиль окъугъан метинни гъайрыдан икяе эте, бакъкъан кинофильмден эпизод, телеяйынны гъайрыдан икяе эте; айтылгъан шей акъкъында озь фикирини бильдире ве исбатлай; ярдымджы материалгъа эсасланып агъзавий айтылма тизе; агъзавий айтылманынъ мундериджеси ве шекилине къыймет кесе.</p>
<p>3.Окъув (йыл девамында 6 саат) Даушнен ве ичтен окъума талаплары</p>	<p>Талебе: дерсликте берильген материалны даушнен ве</p>

<p>акъкъында къаиделерни пекитмек. 2 сыныфкъа бакъкъанда, узунджа ве муреккепче окъув я да оюн вазифесине анълатманы (инструкция), бир-де-бир предметниъ япылув кетишатыны тарифлеген материалларны ичтен окъув. Дерсликтеки огретме метинлерни, берильген вазифелерни ифадели окъув, къаиделерни акъылда къалдырмакъ оларны агъзакий ве язма нутукъта догъру къуullanмакъ. Хитап ве кочюрильме лафнен адий ве муреккеп джумлелерни ифадели окъув ве мундериджесини изатлав. Метинни сербест окъув алышкъанлыкъларыны инкишаф этмек. Ориентировка в учебнике.</p>	<p>ичтен окъуй ве тайинатыны анълай; динълейиджелерге олдукъча анълайышлы язылган иншаны давушнен окъуй; метиндеки джумлелерни сонъунда турган ишаретлерге коре ифадели окъув; метинде берильген (экинджи сыныфкъа бакъкъанда узунджа ве муреккепче) анълатманы (инструкция) эда эте; адий ве муреккеп джумлелерниъ манасыны анълата.</p>
<p>4.Язма нутукъ фаалиети (йыл девамында 17 саат) Хатырлав (акъылдан) язув. Озь ара багълы 2-3 джумле тизюв, берильген мевзугъа 1-2 суаль къойып, джеваплар тизюв. Беян язув (икяе метинниъ колеми 30 – 50 сёз этрафында олмалы). Дерслерде я да дерслерден тыш вакъытта бир-де-бир олган шей, вакъиа акъкъында эшиткен лакъырдыны язмагъа бильмек. Сербест мевзу боюнджа лакъырдыны мустакъиль язмагъа бильмек. Тезкере, тапмаджа, хайырлама, мектюп, икяе язув. Языны мукеммеллештирмеге бильмек.</p>	<p>Талеве: экинджи сыныфкъа бакъкъанда узунджа метинлер хатырлап яз; озь ара багълы 2-3 джумле я да ресимниъ мундериджесинен багълы 1-2 суаль тертип эте; бирликте тизильген план боюнджа, ярдымджы материалгъа (метинниъ башы я да сонъу, эсас сёзлер, сёз бирикмелери ве иляхре) эсасланып, лакъырдыныъ учь къысымлы теркибине эмиет беререк, оны беян этмеге биле; талевелерни меракъландырган бир-де-бир вакъиа я да хаберни гъайрыдан икяе эте; окъулган эсер, бакъылган кинофильм, аиледе я да мектепте олган вакъиа акъкъында лакъырдыны мустакъиль яз; хайырлама, мектюп, мундериджесинде бир-де-бир шейни анълатув тезкере яз; талевелер: экевлешип, группагъа топланып, озь язы ишлери акъкъында фикирлешип, оджа азырлагъан хатырламагъа эсасланып ишнинъ яхшы тарафларыны кесътерелер, янълышларны тюзетмек ичюн тевсие берелер.</p>

III.Тиль акъкъында бильгилер.

Тиль алышкъанлыкълары

(37 саат)

<p>Окъув материалыныъ теркиби</p>	<p>Талевелерниъ умумтасиль севиелерине девет талаплары</p>
<p>1.Метин (6 саат) Мевзу, метинниъ эсас фикири. Метинниъ къурулышы (метин башы, эсас</p>	<p>Талеве: метинниъ къурулышы акъкъында бильгилерини кенишлете;</p>

<p>къысмы, сонъу). Сатыр башы (абзац). Метинде джумлелернинъ багъы. Метиннинъ чешитлери: икяе метини, тасвирлев метини, муляза метини.</p>	<p>чешит тюрлю метинлернинъ мевзусы ве макъсадыны таинлей; метинде метин башы, эсас къысмы, сонъуны тапа; эр бир абзацнынъ мундериджесини анълата; берильген плангъа эсасланып метинни боле; эр бир метин парчасына серлева къоя, 2-3 джумлени бирлештире.</p>
<p>2. Джумле. Имля (7 саат) Джумле акъкъында бильгилерни пекитмек ве мукеммеллештирмек. Джумледе сёзлернинъ багъы. Чешит макъсаднен айтылгъан джумлелер. Нида джумлеси. Джумле сонъунда ишаретлер. Джумледе хитап. Джумленинъ баш азалары. Джумленинъ экинджи дередже азалары. Сёз бирикмеси. Баш ве таби сёзлер. Адий ве муреккеп джумлелер.</p>	<p>Талебе: чешит макъсаднен айтылгъан джумлелерни айыра; терминлернен къуланмайып, джумледеки сёзлернинъ грамматик ве мана багъыны амелий шекильде косътере; джумледе хитапны виргуль я да нида ишаретинен айыра; джумленинъ баш азаларына суаллер къоя ве тубюни сыза; сёз бирикмелеринде баш сёзден таби сёзге суаль къоя; эки адий джумлени бир муреккеп джумледе бирлештире; <i>исе, ве, амма, лякин, я да</i> киби багълайыджы сёзлерни къулананып муреккеп джумлелер тизе.</p>
<p>3. Сёз. Сёзнинъ манасы. (3 саат) Сёзлернинъ лексик манасы. Берильген сёзлер ичинден я да мустакъиль суретте предметнинъ, арекетнинъ, хусусиетнинъ микъдарыны бильдирген сёзлерни айры-айры группаларгъа больмек. Терминлерни къуланмайып, нутукъта синоним ве антонимлернинъ эмиетини амелий суретте косътерюв. Сыкъ расткельген фразеологизмлернен таныштырув. Рус тилинден сёзлер догърудан-догъру калька оларакъ терджиме этильгенде оларнынъ манасы бозулгъаныны анълатув.</p>	<p>Талебе: берильген сёзлер сырасындан маналары якъын ве къарама-къаршы сёзлерни тапа, мезкюр маналы сёзлерни сайлап ала; берильген сёзлер сырасындан, метинде къуланмагъа ляйыкъ сойларыны сечип ала; агъзакий нутукъта, язгъанда фикирини там ифаделеген сёзлерни тапмагъа огрене; метинде таныш олмагъан сёзни айыра, онынъ манасыны тапмагъа, контекстте анълатмагъа биле. рус тилинден терджиме эткенде сёзнинъ манасына мытлакъа эмиет бере;</p>
<p>4. Сёз теркиби (йыл девамында 4 саат) Сёзнинъ тамыры ве негизи акъкъында малюмат. Ялгъамалар. Ялгъамаларнынъ джумледеки сёзлерни багълавда ойнагъан ролю. Сёз денъиштириджи ялгъамалар. Сёз япыджы ялгъамалар. Янъгыравукъ ве сагъыр тутукъ сеслер акъкъында бильгилерини тенъештирюв.</p>	<p>Талебе: сёзнинъ тамыры ве ялгъамасыны айта; сёз теркибини талиль эте; негиз сёзлерни манаджа якъын сёзлерден айыра, айтылувы бир олып, манасы башкъа олгъан сёзлерни айыра биле (<i>Усеин кемане чала. Асан пичен чала</i>). сёз япыджы ялгъамаларнен чешит сёзлер япып, оларны джумлелерге ве метинлерге кирсете; сёзнинъ тамыры ве ялгъамаларнынъ арасында эки тутукъ сес расткельгенини козете; сёз тамырында б-п, г-к, гъ-къ сеслерининъ денъишкенини козете;</p>

	<p>язылышы теляффуздан фаркълы олгъан сѣзлерни догъру теляффуз эте ве яза (<i>тус – туз</i>); метин ве джумлелерде чешит ялгъамаларнынъ арасында эки тутукъ сес кельгенини козете (<i>баллы, наллы, гуллер</i>); имля лугъатынен чалыша.</p>
<p>5.Сѣз чешитлери (2 саат) Ким? Не? Насыл? Не япа? Не япалар? Не япты? Къач? Къайсы? Къайсылар? Не вакъыт? Насыл? суаллерине джевап берген сѣзлерни козете. <i>Ве, де, да, амма, ичюн, иле</i> киби ярдымджы сѣзлерге суаль къоюлмагъаныны анълав ве амелий козетюв.</p> <p>Исим (4 саат) Умумий анълам (суаллер, манасы, ялгъамалар ярдымынен джумледе башкъа сѣзлернен багълануву ве эмиети). Адамларны бельгилеген исимлер <i>ким?</i> суалине джевап берелер. Башкъа шейлерни бильдирген исимлер <i>не?</i> суалине джевап берелер. Джыныс ве хас исимлер. Исимлерде сайы. Синоним исимлер. Антоним исимлер.</p> <p>Сыфат (3 саат) Умумий анълам. Сыфатларнынъ догърудан-догъру ве кочюрме манасы. Сыфатларнынъ исимнен багъы. Метинде сыфатларнен къуullanувунынъ эмиети.</p> <p>Фииль (8 саат) Умумий анълам. Джумледе фиильнинъ эмиети. Джумледе фииллернинъ ве исимлернинъ багъы. Синоним фииллер. Антоним фииллер.</p> <p>Фииль заманлары.</p>	<p>Талебе: берильген сѣзлер сырасындан косътерильген суаллерге джевап берген сѣзлерни тапа.</p> <p>исимнинъ чешит тюрлерини бильдирген сѣзлерге суаллер къоя; манаджа якъын ве къарама-къаршы исимлерни сайлай; рус ве украин тиллеринен тенъештире; <i>ким?</i> суали къырымтатар тилинде тек адамны бельгилеген сѣзлерге къоюлгъаныны анълай; хас исимнинъ буюк арифтен язылувыны биле; чокълукъны бельгилеген –лар, –лер ялгъамаларына эмиет бере; синоним ве антоним исимлерни метинде къуullanувуны козете ве оларнынъ эмиети акъкъында фикирлеше.</p> <p>келишкен сыфатларны сайлай; исимлерден сыфатларгъа суаль къоя; джумледе сыфатны тапа; сыфатларнен джумле тизе; сыфатларны тапмаджаларда ишлете; тасвирий икяелер тизгенде сыфатларны ишлете.</p> <p>фииллерни кочюрме манасында ишлете; метинде вакъиаларны, адиселерни ифаде этмек ичюн муэллиф къамилликнен фииллерни ишлеткенини козете; берильген фииллер ичинден лакъырдынынъ эсас макъсадыны, фикирини ифаделеген сѣзлерни сечип ала, джумледе фииллерни тапа; термин къуullanмайып, саде кечкен заман, шимдики заман, келеджек заманнынъ къатий шекилини ишлетип козете; фиильнен сѣз бирикмелери, джумлелер тизе;</p>

Мусбет ве менфий фииллер.	фииллерни чешит заманларда фаркълай ве лакъырдысында къуллана . термин къулланмайып субетте, лакъырдыда ишлете .
---------------------------	--

IV. Имля (йыл девамында)

Окъув материалынынъ теркиби	Талелернинъ умумтасиль севиелерине девлет талаплары
<p>Къырымтатар элифбесинде созукъ ве тутукъ сеслерни бельгилеген арифлерни, языда тутукъ сеслерни йымшатув усулларыны, янгъыравукъ ве сагъыр тутукъ сеслерни бельгилеген арифлерни, индже ве къалын созукъ сеслерни ишаретлеген арифлерни билюв.</p> <p>Сёзлерни орфоэпия къаиделерине бинаэн догъру окъув.</p> <p>Сёз къысымларыны (сёзнинъ тамыры, негизи, ялгъамалары) бельгилев.</p> <p>Программада бельгиленген сёз чешитлеринен багълы имля къаиделерини билюв.</p> <p>Сёз чешитлери ве оларнынъ грамматик хусусиетлерини билюв.</p> <p>1-3 сыныфларда огренильген къаиделер боюнджа язылувы теляффузындан фаркълы олмагъан, колеми 40-50 сёзден ибарет олгъан диктант язмакъны билюв.</p> <p>Акъялда тутмакъ ичюн сёзлер джедвели: <i>аферин, аджджы, бозторгъай, виргюль, гонъюль, дёрт, дюльгер, ешилъ, имтиан, кечит, киши, кукуккъуш, кучюлю, къабаат, къаверенки, къайыкъ, къую, мевсим, мектюп, миллий, мукъаддес, мураджаат, нумайыш, расткелиш, таби, талапкяр, тежяран, токътамакъ, туруп, тюфек, урлукъ, утюлемек, фикир, хавфлы, чёкюч, дженюп, джесюр, джошкъун, джыймакъ, шеэр, шиир, эфсане, юзьбез, яхиш.</i></p>	<p>Талебе: созукъ ве тутукъ сеслерни , янгъыравукъ ве сагъыр тутукъ сеслерни, индже ве къалын созукъ сеслерни айыра; элифбе тертибинде сёзлерни тапа; имля лугъатындан къуллана; сёзлерде ургъуны бельгилей; огренген къаиделерге аит олгъан сёзлерде хаталарны тапа; сёзлерни эрфоэпия къаиделерине бинаэн догъру окъумагъа, къырымтатар тилине хас олгъан у, о, къ, гъ, дж, нъ сеслерни догъру теляффуз эте.</p> <p>3 сыныфта акъялда тутмакъ ичюн сёзлерни догъру окъуй ве яза.</p>

V. Язынынъ график алышкъынлыкълары, язы усулы, язма ишлерни безетюв медениети (йыл девамында)

Окъув материалынынъ теркиби	Талелернинъ умумтасиль севиелерине девлет талаплары
Язы усулы (техника). Кет-кете бир сызыкълы дефтерде язувгъа	Талебе: бир сызыкълы дефтернинъ саифелеринде язып

<p>кечюв. Арифлерни керекли юксекликте, кенъликте, янтайыкълыкъта олмасына риает этюв. Баш ве кучюк арифлерни группаларнен догъру язмакъны пекитюв. Арифлерни эджада бириктиргенде эльни къгъыттан алмайып, язув алышкъанлыкъларны мукеммелештирюв. Язув тезлигини арттырув. Бир сызыкълы дефтернинъ саифелеринде язма ишлерини, ширий джумлелерни догъру язув. Сёз чешитлерини шартлы сызыкъларнен сызув, джумленинъ синтаксис теркибининъ график моделини тизюв.</p>	<p>башлай; баш ве кучюк арифлерни керекли юксекликте, кенъликте, янтайыкълыкъта яза биле; эджалар ве сёзлерни язгъанда н, р, ф арифлерни эльни къгъыттан алмайып яза; язувда эльнинъ арекетлерине незарет эте; арифлерни багълап язгъанда озь арекетлерини тешкере; язма ишлерини догъру ве дюльбер яза; языда янълышларыны тюзетюв усулларыны биле; дефтерде ве тахтада язгъанда язув къаиделерине риает эте.</p>
--	--

Нетиджелев текрарлав (6 саат йыл девамьнда)

4 сыныф (89 саат)

I - семестро – афтада 2 саат – 32 саат

II – семестр – афтада 3 саат – 57 саат

Дёртюджи сыныфта къырымтатар тилини окъутувнынъ башлангъыч девири екюнлене. Бу девирде талебелерни метн устюнде чалышув, грамматика, фонетика, имля, нутукъ фаалиети саасында эльде эткен янъы бильги ве алышкъанлыкъларыны пекитмекнен бир сырада тиль бельгисининъ чешит болюклери боюнджа алгъан малюматларны системлештирмеге, 1-3-нджи сыныфларда огренгенлерини умумийлештирмеге огретмек керек. Чюнки башлангъыч сыныфларда менимсенильген бильги ве алышкъанлыкълар келеджекте орта мектепте ана тилини огренювнинъ негизи оладжакъ.

I.Текрарлав

(3 саат)

Окъув материалынынъ теркиби	Талебелернинъ умумтасиль севиелерине девлет талаплары
<p>Агъзавий ве язма нутукъкъа нисбетен талаплар акъкъында малюматларны текрарлав. Агъзавий нутукъны тюрлю чешитлеринен файдаланмакъ беджерикликлерини инкишаф этюв. Язув усулы (техника), язув ишлерини безетюв медениети акъкъында малюматларны пекитюв. 1-3-нджи сыныфта огренильген сёзлернинъ догъру язылувыны текрарлав. Кечкен йылларда огренильген имля къаиделерини текрарлав.</p>	<p>Талебе: нутукъ фаалиетине аит талапларны тарифлей; 1-3-нджи сыныфта ишлетильген, акъылда (хатырада) тутмакъ ичюн берильген сёзлер джедвелинден сёзлерни догъру яза; сёзлерни керекли шекильде ерлештирип, тахтада ве дефтерде яза; огренильген имля къаиделеринен файдалана биле.</p>

II. Нутукъ фаалиети (38 саат)

Окъув материалынынъ теркиби	Талелернинъ умумтасиль севиелерине девлет талаплары
<p>1.Аудирлев (йыл девамында 8 саат) Динълев – нутукъ фаалиетининъ чешитлеринден бири. Метинни динълев (икяе, тасвирлев, муляза). Бедий ве ильмий-бедий эсерлерни динълев ве анълав. Эсас фикирни, мундериджесини анълав. Динълегенде берильген плангъа таяма. Догъру, мергин, меджазий сёзлерни менимсев. Бир кере динъленильген сес, эджа, сёз бирикме, джумлелерни менимсев.</p>	<p>Талебе: дикъкъатнен ве меракънен динълей; дикъкъатнен динълеп, анълавнынъ эмиетини анълай ве тарифлей; кечкен йылларгъа нисбетен муреккеп материалны анълай: ресим ве сёзлерни нисбетлештире; эшитильгеннинъ устюнден ресим япа; теклиф этильген вариантлардан догъру джевапны сайлай; эшитильгеннинъ мундериджесинден 5-6 парчаны фаркълай.</p>
<p>2.Лакъырды (йыл девамында 12 саат) Субет этюв (диалог) 6 саат Нефесни, давуш кучюни, нутукъ тезлигини регулирлемеге билюв. Динъленген я да окъулгъан эсерни тарифлемеге билюв. Ярдымджы къуланмагъа эасланаракъ, ресимде тасвирленген вакъиа боюнджа диалог тизмеге билюв. Къонушма медениети, нутукъ адетлери къаиделерине риает этмеге билюв. Группада чалышкъанда, метиннинъ мундериджесини толусынен анъламакъ, эр бир иштиракчи озь къысмыны озю икяе эткени алда, мустакъиль окъугъан къысмынынъ мундериджесини икяе этмеге билюв. Ресим, тасвирленген вакъиа боюнджа ве ярдымджы материалгъа эасланых тюзгюн лакъырды тизмеге билюв. Тизильген субетке я да тюзгюн лакъырдыгъа оджа ярдымынен къыймет кесмеге, онынъ мувафакъиетини къайд этмеге, янълышыны тюзетмеге билюв.</p>	<p>Талебе: давуш кучюни, нутукъ тезлигини регулирлемеге биле; чешит вазиетлерде нутукъ адетлери къаиделерине риает эте; дикъкъатнен субетдешини динълей; къозгъаямасыз анълата ве суальни уточняет, озь фикирини кесен-кесликсиз ифаделей; эшитильген я да мустакъиль окъугъан эсерлерге эасланых, шахсларгъа болюп, диалог тизе; лакъырды мевзусы акъкъында озь фикирини бильдирмеге ве эасламагъа, метинни озь омюр теджрибесинден алынган вакъианынъ тарифинен тамамламагъа биле; янълышыны тюзетмеге биле, тизильген субетке, тюзгюн лакъырдыгъа къыймет кесе ве мувафакъиетини къайд эте.</p>
<p>Икяе этюв (монолог) 6 саат (йыл девамында 5 саат) Агъзавий айтылмагъа эсас талаплар (мевзугъа уйгунлыгъы, нокътайи назарнынъ мевджутлугъы, фикирнинъ инкишафы мантыкъкъа уйгунлыгъы). Динълейиджининъ субетдешининъ меракъ имкянларыны козге алып лакъырды этмек. Нутукъ этикети. Метинни этрафлы, сайлама</p>	<p>Талебе: айтылма насыл ола билишини анълата; давуш кучюни, нутукъ тезлигини регулирлемеге биле; этрафлы, сайлама эшиткен метинни гъайрыдан икяе эте; мустакъиль окъугъан метинни (кечкен йылларгъа коре муреккеп ве узунджа) гъайрыдан икяе эте; бакъылган фильмден левха, телеяйынны</p>

<p>икяе этюв. Бакъылгъан фильмден, окъугъан метинден, икяеден, танышларындан эшиткенлерини гъайрыдан икяе этюв. Гъайрыдан икяе эткенине иляве кирсете билюв. Ярдымджы материалгъа эсасланып икяе, масал, тапмаджа тертип этюв. Берильген я да сечип алынган мевзуда лакъырды тизюв. Лакъырды мевзусы акъкъында озь мунасебетини бильдирмеге билюв. Тюзгюн лакъырдагъа кыймет кесмеге, мувафакъиетини къайд этмеге, янълышыны тюзетмеге, метинни мукеммеллештирмеге билюв.</p>	<p>гъайрыдан икяе эте; гъайрыдан икяе этильген озь омюр теджрибесинден алынган вакъиа тарифинен тамамлай; берильген лакъырды мевзусы акъкъында озь мунасебетини бильдире; лакъырдынынъ мундериджеси ве шекилине кыймет кесе, онынъ дегерликлерини ве етишмемесликлерине кыймет кесе; лакъырды мундериджесини ве шекилини чифт оларакъ, группаларда музакере эте.</p>
<p>3. Окъув (8 саат) Теляффуз этюв къаиделерине эсасланып давушнен окъув. Теляффуз джеэтинден айрыджа хусусиетлери олган сёзлерни давушнен догъру айтмагъа, окъумагъа билюв. Чешит макъсады олган джумлелерни догъру аэнкнен, ифадели окъумагъа билюв. Окъув ишлерине, оюн вазифелерине анълатув, бир де бир предметни ишлеп чыкъарув кетишатыны тасвирлев (1-3-нджи сыныфкъа бакъкъанда узунджа ве муреккепче джумлелер ишлетиле) материалларыны ичтен окъув. Дерсликтеки мешгъулиетлерде берильген вазифелерни окъуп, оларны иза этюв. Адий ве муреккеп джумлелерни ифадели догъру окъув ве иза этюв. Окъув алышкъанлыкъларыны инкишаф этюв: учюнджи сыныфкъа бакъкъанда узунджа ве муреккепче сёз ве сёз топламы, джумлелерни тез менимсев. Джумледе мантыкый токътавлар япмагъа билюв.</p>	<p>Талебе: давушнен ве ичтен дерсликте берильген материалны окъуй, мундериджесини анълата; чешит макъсады олган джумлелерни догъру аэнкнен, ифадели окъуй; джумледе мантыкый токътавлар япа; бир эки сёзнен фаркълашкъан эки-учь джумлени окъуп, бири-бирине бенъзеген, амма тыпкъы бир олмагъан джумлелернинъ манасындаки фаркъны анълай; эки-учь джумле окъугъан сонъ, оларнынъ ичинден оджа айткъан мундериджеге келишиклини тапа (1-3 сыныфкъа бакъкъанда узунджа ве муреккепче джумлелер ишлетиле); къонушма макъсады олган материалны мустакъиль окъумагъа ве идракъ этмеге биле: окъув ишлерине, оюн вазифелерине (эвельки сыныфтакисине нисбетен кенишче, муреккепче) анълатувлар, бири-бирининъ актуаль вакъиалар, адиселер боюнджа тизген метинлерни окъуй биле; дерсликтеки мешгъулиетлерге кирсетильген метинлерни окъуй ве анълай.</p>
<p>4. Язув (йыл девамында 10 саат) Хатырлап язув. 3-4 бири-бирине багълы джумле тизмеге ве язмагъа билюв. Берильген мевзугъа 2-3 суаль къояракъ, тасвирлев я да фикирлешюв элементлерини къулланып, сыныфдашы берген суальге джевап къайтармагъа билюв. Тасвирлев я да фикирлешюв элементлери олган (40-60 сёздэн ибарет) беян язув. Дерслерден тыш вакъытта олып кечкен бир</p>	<p>Талебе: 3 сыныфкъа бакъкъанда узунджа шиир, несир, метинни хатырлап яза; 3-4 бири-биринен багълы джумле я да ресимнинъ мундериджесинен багълы 2-3 суаль тертип эте ; бирликте тизильген план боюнджа ярдымджы материалгъа эсасланып метиннинъ мундериджеси, къараманлары акъкъында яза; озь теэсуратларына эсасланып, метинни айры</p>

<p>де бир вакъиа акъкъында эшиткен лакъырдыны язмагъа билюв.</p> <p>Язылгъан шей акъкъында озь фикирини бильдирмеге ве фикирни делиллернен эасландырмагъа билюв.</p> <p>Сербест мевзу иле мустакъиль оларакъ кучюк лакъырды тизмеге билюв.</p> <p>Мундериджеси бир де бир вакъианы анълаткъан тезкере (записка), мектюп, хайырлав, даветнаме язув.</p> <p>Тапмаджа, масал тизип язмагъа билюв.</p> <p>Бозукъ метиннен чалышмагъа билюв: метин кысымларынынъ ерини денъиштирюв, мевзугъа келишмеген джумлелерни алып ташлав, сонъки нетиджелев джумлесини къошув, керексиз, текрарлангъан сёзлерни денъиштирюв, метиннинъ джумлелерини бири-биринен багълав.</p>	<p>левхаларнен, образларнен иляве эте;</p> <p>оны меракъландыргъан шейлер акъкъында озь мунасебетини ифаделей;</p> <p>мундериджеси бир-де-бир вакъианы анълаткъан тезкере (записка) мектюп, хайырлама, даветнаме тертип эте;</p> <p>мустакъиль оларакъ, нумюнеге, ярдымджы материалгъа эасланып, тапмаджа, масал тертип эте;</p> <p>экевлешип ве группада язылгъанларны музакере эте;</p> <p>язылгъаныны мукеммелештире биле.</p>
---	---

III. Тиль акъкъында бильгилер.
Тиль алышкъанлыкълары
(42 саат)

<p style="text-align: center;">Окъув материалынынъ теркиби</p>	<p style="text-align: center;">Талелелернинъ умумтасиль севиелерине девлет талаплары</p>
<p>1.Метин (4 саат)</p> <p>Икяе, тасвирлев, муляза метинлер.</p> <p>Метиннинъ мевзусы, эсас фикирини билюв.</p> <p>Джумлелернинъ метинде багъланувыны козетюв. <i>О, бу, олар, бойле, шу вакъыт, ондан сонъ, эвель, сонъ, биринджиден</i> киби сёзлерни метиндеки джумлелерни бири-биринен багъламакъ ичюн къуullanув.</p>	<p>Талебе: (оджанынъ ярдымынен) метиннинъ чешитлерини фаркълай;</p> <p>ярдымджы материалларгъа эасланып, чешит тюрлю метин (икяе, тасвирлев, муляза) тертип эте;</p> <p>метинни кысымларгъа болип, оджанынъ ярдымынен ве мустакъиль суретте план тизе.</p>
<p>2.Джумле Имля (5 саат)</p> <p>Джумленинъ мундериджеси.</p> <p>Хитап ве онынъ имлясы.</p> <p>Сёз бирикмеси. Баш ве таби сёзлер.</p> <p>Джумленинъ баш азалары: муптеда ве хабер.</p> <p>Джумледе сёзлернинъ багъланувы.</p> <p>Баш ве экинджи дередже азаларыны айырув.</p> <p>Джумледеки сёзлер арасында багъ (ялгъамалар ярдымынен, ярдымджы сёзлер ярдымынен).</p> <p>Джумленинъ сойдаш азалары акъкъында анълам.</p>	<p>Талебе: 3 сыныфкъа бакъкъанда узунджа джумлелернинъ мундериджесини анълата;</p> <p>джумле ичинде озъара багълангъан сёз бирикмелерини сече;</p> <p>джумледе баш ве экинджи дередже азаларына догъру суаллер къоя;</p> <p>джумлени суаллернен кенишлете;</p> <p>ярдымджы материалларгъа эасланып, сойдаш азаларынен, хитапнен джумлелер тизе;</p> <p>метинде сойдаш джумле азалары олгъан джумлелерни айыра;</p> <p>хитап ве кочюрильме лафнен муреккеп джумлелерде кочюрме язувда токътав ишаретлерини догъру яза;</p>

<p>Сойдаш азалары джумлелерде токътав ишаретлери.</p>	<p>эки, я да бир къач адий джумлелерни бир муреккеп джумлеге бирлештире биле.</p>
<p>3.Сёзлернинъ манасы (2 саат) Бир ве чокъ маналы сёзлер. Кочъме манада къулланылгъан сёзлер. Терджиме лугъатнен танышув ве къулланув.</p>	<p>Талебе: сёзнинъ догъру ве кочъме манада къулланылгъаныны анълата; керекли сёзни лугъатта тапа ве берильген мисальде чокъ маналы сёзнинъ манасыны анълата; берильген сёзлер сырасындан тюрлю маналарыны ифаделеген сёзлерни сече.</p>
<p>4.Сёз чешитлери. Имля Исим.(11 саат) Джыныс ве хас исимлер. Исимлерде сайы. Текликте къулланылгъан исимлер. Исимлернинъ келишлернен тюрленюви ве имлясы. Исимлерни чешит келишлерде теклик ве чокълукъ манасында джумлелерде, метинлерде къулланув. Исимлерде мулькиет ялгъамалары. Мулькиет ялгъамаларында дудакълыкъ. Исимлернинъ мулькиет ялгъамаларынен тюрленюви. [Къ], [к] ве [п] сеслерининъ алмашувы. Исимлерде хаберлик ялгъамалары (термин къулланылмай) ве оларны 1, 2, 3 шахыста теклик ве чокълукъ манасында къулланув. Сыфат (3 саат) Берильген исимлер арасындан предметлернинъ, адиселернинъ чешит хусусиетлерини, аляметлерини бельгилеген сёзлерни айырмагъа бильмек. Синоним ве антоним сыфатлар. Сыфатларнынъ догърудан-догъру ве кочъме манасы. Исимлерден сыфат япыджы ялгъамалар.. Сыфатларны бедий, ильмий, ресмий метинлерде козетюв. Сыфат дереджелери. Суаллер ярдымынен чешит сыфатларны айырмагъа бильмек, джумлелерде, метинлерде къулланув. Сайы. (3 саат) Сёз чешити олгъан сайы акъкъында умумий</p>	<p>Талебе: джыныс ве хас исимлерини айыра ве догъру яза; исимлерни чокълукъта –лар, -лер, ялгъамаларынен ифаделей биле; келишлернинъ адларыны ве суаллерини биле; исимлерни келишлернен тюрлендире, джумлелерде ве метинлерде къуллана; мулькиет ялгъамалары олгъан исимлерни теклик ве чокълукъ сайылары боюнджа шахысларгъа айыра; амелий тарзда исимлерде 2-нджи шахс текликте ве чокълукъта мулькиет ялгъамаларыны къоша; мулькиет ялгъамаларыны хаберлик ялгъамаларындан айыра биле; ялгъамаларнынъ язылувыны сагъырлыкъ, къалын- инджелик къаиделери боюнджа изалай; исимлерни чешит келишлерде кочюрип яза ве языны тешкере. башкъа сёз чешитлери арасында, метин ичинде сыфат сёзлерини тапа, метинде оларнынъ эмиетини анълай; берильген сыфат ве исимлернен сёз бирикмеси ве джумлелер тизе; багъланып кельген исимлерден сыфат сёзлерине суаль къоя; <i>-лы, -ли, -лу, -лю, -сыз, -сиз, -суз, -сюз</i> ялгъамаларынен исимлерден сыфат япа биле; адий, къыяслав, устюнлюк дереджелерини айыра ве къулланмагъа биле; сыфат сёзлерининъ язылувында имлясына дикъкъат эте;</p> <p>кениш къулланылгъан сайыларны догъру</p>

<p>малюмат. Терминлер кзулланмайып, манасына коре сайы чешитлерине суаль кзоймак, оларны амелий кзулланмак. Микъдар сайылар. Сыра сайылары.</p> <p>Оджанынъ ярдымынен <i>ярым, бучукъ, черик, ярымшар, дёртте бир, дёртте уч</i> киби несир сайыларны кзулланув</p> <p>Замир. (4 саат) Сёз чешити олгъан замир акъкъында умумий малюмат. Нутукъта замирнинъ эмиети. Шахыс замирлери. Теклик ве чокълукъ манасында 1-2-3 шахыс замирлерни кзулланув. Замирлерни метинлердеки джумлелерни бири-бирине багъламак ичюн ишлетмеге билюв.</p> <p>Фииль. (8 саат) Фииллернинъ манасы акъкъында бильгилерини умумийлештирюв ве кенишлетюв. Фииллерде мусбет ве менфий шекили. Фииллернинъ заманлары. Фииль заманлары акъкъында умумий малюмат. Кечкен заман фииллернинъ тюсленюви. Шимдики заман фииллери. Келеджек заман фииллери. Фииллернинъ арасында лакъырды мевзусына зияде келишкенлерини айырув.</p> <p>Зарф. (2 саат) Сёз чешити олгъан зарф акъкъында умумий малюмат (манасы, суаллер, джумледе эмиети, фииллернен багъы). Зарфларнынъ эсас грамматик хусусиети – деньишмемек олгъаны акъкъында малюмат. Маналары якъын (<i>аз, аз бучукъ, бираз</i>) ве</p>	<p>грамматик шекильде амелий ишлете; <i>Къач? Къачындыжы? Къачар? 1, 20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90, 100, 1000</i> сайыларны догъру теляфуз эте ве яза; сайыларны сёзлернен яза; сыра сайыларнынъ тамыр ве ялгъамасыны айыра; сайыларны чешит келишлерде догъру ишлете; сайыларнынъ джумлелерде, метинлерде ишлетильгенини козете.</p> <p>метинлерде замирлернинъ эмиетини козете; замирлерни келиш ялгъамаларынен тюрлендире; <i>бу, шу, о, ана, мына, мынавы</i> киби ишарет замирлерини кзуллана биле; замирлерни чешит келишлерде догъру окъуй, лакъырдыда кзуллана; оларнен сёз бирикмелери тизе; нумюнеге бакъып исимни келишкен замирнен деньиштире;</p> <p>чешит лексик манасы олгъан фииллерге суаллер кзоймагъа биле; къырымтатар тилинде фииллернинъ джумленинъ къайсы еринде кзулланылгъаныны биле; фиилерни мусбет ве менфий шекильде яза, сёз бирикмелери тизе ве джумлелерде ишлете; фииль заманына коре келишкен суаллерге джевап бермеге биле; фииллернинъ тамыр, ялгъамаларыны къайд эте ве язылувыны агъызавий шекильде изалай; фииллерни учъ шахыста текликте тюслендире; келеджек заман фиилерини мусбетен менфий шекильге чевире; берильген фииллернинъ заманыны, сайысыны ве шахсыны айта; аталар сёзлеринде, сайымларда, масалларда, тапмаджаларда, текерлемелерде халкъ фииллерни усталыкънен ишлеткенини козете ве оларны озъ нуткъында кзуллана.</p> <p>суаллер кзойып, зарфларны тапып, багъланып кельген фиильнен берабер кочюрип яза; джумлелерни зарфларнен кенишлете; сыкъ кзулланылгъан зарфларнынъ имлясынен амелий таныша; маналары якъын ве къарама-къаршы маналы</p>
--	--

къаршы маналары (<i>узакъта якъында, ичери-тышы</i>) олгъан зарфларнен танышув. Зарфны догъру язмакъ ичюн имля лугъатларындан файдаланмагъа билюв.	зарфларны тапып яза ; берильген сёзлерден лакъырды макъсадына зиядедже келишкен зарф сёзлерини сечип алып , оларны ишлете ; зарфларны ифаделеген сойдаш азаларны ишлетип , джумлелер тизе;
--	--

IV.Имля (йыл девамында)

Окъув материалынынъ теркиби	Талобелернинъ умумтасиль севиелерине девлет талаплары
<p>Созукъ ве тутукъ сеслерни бельгилеген арифлер.</p> <p>Сёз чешитлерининъ тамыр ве ялгъамаларыны догъру язув, имлясыны догъру менимсев.</p> <p>Сёз чешитлери ве оларнынъ грамматик хусусиетлерини билюв.</p> <p>Исимлерде мулькиет ве хаберлик ялгъамаларында къалынлыкъ-инджелик, дудакълыкъ къаиделерине риает эте билюв.</p> <p>Сыфат, сайы, замир, зарфларнынъ тамыр ве ялгъамаларында созукъ ве тутукъ сеслерни бильдирген арифлерни огренильген имля къиделерине бинаэн догъру язув.</p> <p>Фииллерни чешит грамматик шекиллерде деньштирмеге билюв, манасыны анълап, джумлелерде, метинлерде ишлетмеге билюв.</p> <p>Акъылда тутмакъ ичюн сёзлер джедвели: <i>азчыкъ, дакъкъа, девир, деръал, достлукъ, емиш, ёлджу, зенгин, йигирми, йип, капик, кениш, козьлюк, курешчи, къапу, къарпыз, майыс, муэндис, оглюк, омюр, отъмек, сеяат, сылакъ, сют, тегенек, тенеффюз, тёгерек, тёкюнти, тюркю, узъди, урьмет, учуджы, учюнджси, хавъяр, хаста, хораз, чаршенбе, джыйын, шахыс, шень, юзюк, яйла.</i></p>	<p>Талобе: къырымтатар элифбесини, созукъ ве тутукъ сеслерни бельгилеген арифлерни, индже ве къалын созукъ сеслерни бельгилев усулларыны, янгъыравукъ ве сагъыр сеслерни бельгилеген арифлерни биле; сёз чешитлернинъ тамыр ве ялгъамаларыны догъру теляффуз эте биле ве оларнынъ язылувына коре догъру яза; чешит келиш ялгъамаларынен берильген сёзлерни кочюре, язылгъанны тешкере; 2 – 4 сыныфларда огренген лугъат сёзлерини догъру окъуй ве яза.</p>

V.Язынынъ график алышкъанлыкълары.

Язы усулы. Язма ишлерни безетюв медениети

(йыл девамында)

Окъув материалынынъ теркиби	Талобелернинъ умумтасиль севиелерине девлет талаплары
<p>Язы усулы (техникасы).</p> <p>Язынынъ график алышкъанлыкълары.</p> <p>Язув тезлигини арттырув.</p> <p>Язув ишини ресмийлештирюв.</p> <p>Диалогни кочюрип язув.(2-3 реплика)</p>	<p>Талобе: график арекетлерни ве языда гигиена къаиделерине риаат эте; язув девамында къолнынъ эр бир къысмыны ишлетип, сербест язув алышкъанлыгъыны</p>

Тахтада сызыксыз язув.	шекилендире; 3-6 арифтен ибарет олгъан сёзлерни къалемни къагъыттан узмайип яза ; талебе шахсий икътидарларына коре язувны кет-кете тезлештире ; язма ишни догъру ве мисмилъ безете ; дефтерде ве тахтада язувны незарет эте .
------------------------	---

Нетиджелев текарлама – 6 саат